

Eminentissimi Ac Reverendissimi Domini, D. Joannis Baptistæ, Cardinalis De Luca, Theatrum Veritatis Et Justitiæ, Sive Decisivi Discursus

Ad Veritatem Editi In Forensibus Controversiis, Canonicis & Civilibus, in quibus in Urbe Advocatus, pro una partium scripsit, vel Consultus respondit ; Cum Indicibus Argumentorum, Causarum ac Rerum luculentissimis. Opus Tam Judicibus, Quam Causarum Patronis, atque omnibus in utroque Foro ...

Pars I. De judiciis & judicialibus. Hoc est de Sententia & re judicata, Executione, Attentatis, Judice, Notario, Advocatis, Procuratoribus, Expensis, & aliis ad materiam judiciorum. Pars II. Relatio Romanæ Curix forensis, ejusque Tribunalium, & Congregationum

**Luca, Giovanni Battista de
Coloniae Agrippinae, 1691**

Disc. XXXV. De legibus, & auctoritatibus legalibus, cum quibus, in ordinatoriis, vel decisoriiis, judicandum, vel procedendum est.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74090)

stentabilis sit stylus, ut infra brevem terminum, unius vel duorum, sive ad summum trium dierum, sententia validè proferri valeat, sed non ultrà, 2. *Burratt. decis. 727. num. 3. decis. 131. num. 2. & seqq. post Vivian. de iur. patr. Cavill. decis. 272. add. ad Gregor. decis. 73. Bieb. dec. 501. in principio.*

26 Cumque replicare consueverim de consimili stylo Curie habendi terminum citationis pro servato, undè propterea duret per idem spatium decem dierum, in aliis Tribunalibus, & in illo Rota per quindecim; Quinimò in ultima Rota in qua indicuntur vacationes generales activè per longius, usque scilicet ad Congregationem generalem expeditionum cum quibusdam majoribus exorbitantiis, quæ insinuantur in relatione Curie agendo de Rota Auditorio, in relatione Curie disc. 32.

Negari tamen consuevit styli conformitas, quoniam licet in Curia, naturaliter, & de facto, sententia pro frequentiori praxi, proferantur in decima die; atque penè in ultima hora labentis huius termini habiti pro servato; Attamen per quamdam retroractionem, adjicitur illa prima dies iuridica, in qua citatio cadebat, adeò ut ex tunc sententiatum dicatur cum tali rigore, quod ex illa die currat terminus decem dierum à iure datus ad appellandum, undè propterea contingit illa exorbitantia, quæ in præfata rubrica Auditorii Rotæ insinuata est, quod scilicet prius sequitur res iudicata, quam sequatur sententia. E converso autem, juxta dictum alterum stylum, publicatio, seu lectura sententiæ, non habet hanc retroractionem, sed adnotatur in ipsa die, in qua revera actus fiat, & consequenter extra terminum cadentis citationis.

Quamvis autem, juxta conditionem Advocatorum, sustinendi modo unam opinionem, & modo alteram, juxta causarum diversas contingentias; Ego obtinuerim pluries, ac pluries hujusmodi nullitatis canonizationem, flantibus Rotæ decisionibus, quæ id explicitè firmant, adeò ut quando è converso occasio dedit sustinendi contrarium (quod libentius, & cum majori sensu veritatis agebam ut potè præfati styli conscius) non de facili id sustineri fuit concessum, ob auctoritatem decisionum Rotalium, quæ contrarium firmant ut supra.

27 Attamen intellectus, hujusmodi resolutionibus nunquam acquievit, cum spectato effectu, stylus videatur uniformis illi, quem servat Curia ut supra; Neque desideranda videtur illius formalis justificatio (ut quandoque Rota respondere consuevit) *Othob. decis. 176. num. 3. Iannu. separationis thori 24. Aprilis 1654. coram Meltio, & in aliis.* cum ille videatur notorius, atque de eo tanquam tali, & indubitato passim loquantur illius regionis DD. Et consequenter videtur quidam irrationabilis rigor, qui judaisimi speciem redoleat.

Neque considerabilis videtur dicta ratio differentie, utpote redolens quandam meram formalitatem, non autem effectum, vel substantiam veritatis, quæ revera est eadem; Quinimò magis exorbitans à jure videtur iste stylus Curie, quam ille, cum iste compliceat quandam speciem simulationis vel fictionis; Ideoque incongruum videtur, ut melior, magisque commendabilis, ac juri conformis dici mereatur ille stylus, qui mendacium, atque fictionem continet quam ille, qui magis sincere procedit cum naturali veritate.

28 Non requiritur autem hæc citatio, ubi agatur de sententia prolata Parte præsentè, cum tunc ha-

Card. de Luca de iudicis & judicialibus.

beat, finis, ob quem citatio concipienda est, dum modo tamen præsentia accedat, in ipso actu prolationis; Secus autem si enunciatur præsentia in aliquo contradictorio, vel congressu, qui præcesserit, cum ille dicatur actus potius extrajudicialis, & preparatorius.

29 Non est opus autem, ut expectetur lapsus intergræ diei, in qua terminus cadat, sed sufficit quod actus sequatur in hora consueta audientie, atque aliquando sententia proferri valet ipsamet die, in qua citatio concepta, & exequuta est, quoties contra præsentem, personaliter facta sit expresse ad hodie, in tali tamen hora, quod congruè comparere poterit coram iudice ad ipsam sententiam audiendam. *Seraphin. decis. 1115. in dicta ianuen. separationis thori 27. Novembris 1652. & 24. Aprilis 1654. coram Meltio decis. 233. nu. 10. par. 7. rec.*

Plures item dari solent à DD. limitationes super hujus citationis cessante necessitate; Quando scilicet agatur de notorio omnimò certo, & indubitato, *Gabr. de citat. concl. 1. num. 5.* Vel quando certum sit quod citatio nulla competat defensionis, *add. ad Burratt. decis. 116. decis. 191. num. 5. par. 10. rec. Bieb. decis. 589. nu. 13.* (Quod tamen nimium raram est, ut ad praxim reducat;) Sive ubi agatur de sententia supremi Principis, vel supremi Magistratus; *Bieb. dicta dec. 589.* Aut ubi de sententia arbitramentali ob facultates, quæ per Partes arbitris datae sint, *supra disc. 11.* Sive ubi agatur de contumace, *supra disc. 9.* cum similibus; Attamen hujusmodi limitationes præsertim in Curia, forte nullam, vel nimium raram habent praxim, neque de facili certam recipiunt regulam, cum totum pendeat à Tribunalium stylis, vel à causarum qualitate, & circumstantiis; Solumque in Congregatione Baronum (quatenus ad Curie praxim pertinet) iste defectus quandoque negligi consuevit, *ut. de feud. disc. 95. & in relatione Curie disc. 28. Bieb. dicta decis. 589;* Non agitur autem de Sacris Congregationibus Cardinalium, cum illæ non constituant formalia Tribunalia contentiosa cum ordine iudicii, ut de illis agendo in relatione Curie advertitur.

Super negativa hujus citationis disputari quandoque solet, idque pendet ab integritate actorum, an scilicet adsint, necne integrè illa acta, ex quibus de affirmativa constare debet, quoniam integritate non accedente convinci non potest negativa, quam excludit coneraria possibilitas, dum in dubio præsumptio est pro validitate in exclusionem nullitatis. *Martin. Andr. decis. 9. & 19. Cavaler. dec. 35. & 535. Burratt. & add. decis. 264. Bieb. dicta decis. 589. add. ad Gregor. dec. 416. & infra disc. 37. & 38. agendo de transportatione actorum, & de nullitate.*

De legibus, & auctoritatibus, cum quibus, in ordinatoriis, vel decisoriis, judicandum, vel procedendum est.

S V M M A R I V M.

- 1 **I**nstructa causa, super eius determinatione assumuntur questiones.
- 2 **Q**uod hodie legalis facultas, vel ars iudicandi & consulendi sit longè difficilior quam de tempore

M

- tempore Romana Reipublica, & de ratione.
- 3 Recensentur omnes materia legales forenses, quae hodie in iure habentur, & quae antiquo iuri civili ignota, vel respectu cognita sint.
- 4 Quare hodie procedatur per inquisitionem in criminalibus.
- 5 Antiqui iuris Consulti hodie in foro practico essent imperiti.
- 6 De difficultate resultante ex contrarietate Doctorum antiquorum iuris Consultorum, & de differentia inter tempora antiqua, & moderna.
- 7 Damnatur usus consiliorum.
- 8 De eodem de quo num. 2.
- 9 Quod hodie requiratur maius tempus in studio theoriae.
- 10 Quare in Curia Romana munus iudicis vel Advocati sit difficilius quam alibi.
- 11 Quale ius in iudicando tenendum sit.
- 12 Distinguntur plures species legum, seu iuris.
- 13 De distinctione iuris divini eiusque diversis speciebus.
- 14 De iure naturali, & de illo gentium.
- 15 De iure Civili communi.
- 16 De iure Canonico communi quale sit.
- 17 De decreto Gratiani an contineat ius Canonicum.
- 18 De iure feudali communi.
- 19 De iure peculiaris vel particulari, eiusque diversis speciebus.
- 20 Quod leges totius Principatus vel ditionis dici non debeant municipales, sed potius ius commune, & quod modo observentur leges civiles Romanorum.
- 21 Et quid in foro Ecclesiastico.
- 22 De distinctione Civitatum subditarum, & non subditarum quoad earum statuta & leges.
- 23 De eodem, & de aliquibus Civitatibus subditis quae fecerint leges in statu libertatis.
- 24 De duplici iure Canonico communi, & particulari, & de pluribus eius speciebus, & de illo iure Canonico, quod habeatur tanquam ius temporale status Ecclesiastici.
- 25 De iure consuetudinario.
- 26 Ius divinum ante omnia est attendendum, neque illi lex positiva derogat, sed bene, Papa vel ius canonicum illud declarant, dantur exempla.
- 27 Quando legi laicali tribuatur statuere super iis quae pendunt à iure divino.
- 28 Qualem declarationem, vel legem Iudex in hoc se qui debeat.
- 29 Unde proveniant abusus, & inconvenientia.
- 30 De iure divino veteris Testamenti.
- 31 De iure naturali gentium, quod explicatur quale sit, & an ei derogetur, & de diversis speciebus iuris gentium.
- 32 De iure positivo eiusque distinctione inter canonicum & civile, sive prophanum & temporale.
- 33 In quibus causis semper in omni foro, & inter quascumque causas servari debeat ius Canonicum seu Ecclesiasticum.
- 34 In materia praescriptionis servandum est ius Canonicum in omni foro.
- 35 Iuramentum etiam in causis prophanis operatur, ut attendi debeat ius Canonicum etiam in foro laicali.
- 36 Idem in causis prophanis, quae pendent ab articulo Ecclesiastico puta usurarum vel matrimonii, & quando in his iudex laicus se ingerat.
- 37 In foro laicali cum laicis in causis indifferentibus est servandum ius civile seu laicale.
- 38 Recensentur casus, in quibus clericus litiget in foro laicali.
- 39 Quale ius isto casu debeat servari, dantur distinctiones.
- 40 In causis feudi procedendum est cum legibus laicalibus feudi, & in foro laicali etiam cum personis Ecclesiasticis.
- 41 In foro Ecclesiastico regulariter procedi debet cum iure Canonico.
- 42 Quando etiam in hoc foro, & cum personis Ecclesiasticis procedi debeat cum iure civili.
- 43 De eodem super actibus gestis in statu laicali.
- 44 Statutum alicuius Universitatis subalterne est primo loco attendendum & quando.
- 45 Statutum loci particularis praevalet statuto Civitatis dominantis.
- 46 De eodem de quo supra n. 20. ut ius Principatus dicatur ibi commune.
- 47 Deficientibus iuribus particularibus, attenditur ius commune civile in foro seculari, & in eius defectum ius Canonicum.
- 48 His omnibus deficientibus recurrendum est ad ius Provinciarum, vel Civitatum adiacentium.
- 49 De iure Canonico seu Ecclesiastico, tam particulari quam communi, & de ordine inter ipsa.
- 50 Deficiente iure Canonico, an debeat recurri ad ius civile, vel potius ad traditiones Sanctorum Patrum.
- 51 De iudeis, qui vivunt inter Christianos praesertim in Italia.
- 52 Quale ius cum iudeis, vel inter eos debeat servari.
- 53 Ubi statutum locale disponat quod in eius defectum attendatur ius commune, quale sit istud ius, an commune omnibus vel illud Principatus, vel Civitatis dominantis.
- 54 Consuetudines loci subditi etiam contra ius attendantur, quare & quando.
- 55 Quid de iure scripto particulari, & praesertim de Constitutionibus synodalibus.
- 56 De non usu Concilii Tridentini in aliquibus locis.
- 57 Leges laicales, quae requisita desiderant, ut obligent.
- 58 Quid de legibus Papalibus, an in eis detur de non usu.
- 59 An leges de novo additae in Codicibus modernis, habeant vim legum.
- 60 Quid de legibus quae sint universales in toto Principatu, & quid requiratur, ut valeant, & sint obligatoriae.
- 61 Civitates subdite non possunt ordinare statuta praesertim contra ius sine licentia, vel approbatione Principis, & de duplici specie confirmationis.
- 62 De effectu, vel operatione in forma specifica, vel in forma communi.
- 63 Quomodo cognoscatur, an sit in forma specifica vel communi, & quid in confirmatione praesumpta.
- 64 De statutis Capitulorum, & Collegiorum.
- 65 Ius dubium magnam recipit interpretationem ab observantia cum declarationibus.
- 66 De differentia inter ius commune, & statutarium, seu municipale, quodque istud strictè, & rigorosè intelligi debeat prohibita extensione, quod declaratur.
- 67 Ubi ius commune vel particulare sit dubium, recurrendum est ad interpretationes DD. vel ad decisiones Tribunalium.

Peneque nobis ignota est materia servitutum personalium, quæ secum trahebat quæstiones peculiorum ac manumissionum, nec non status, vel iurispatronatus prophani; Sive quæstiones *l. Aquilia*, & similes, quæ nobis in foro penè ignotæ sunt, adeo ut scholasticorum pabulum remanere videantur; Id autè provenit ex prohibitione, quam lex christiana induxit, ut christianus christianum servum non faciat, unde propterea adeo frequentium *postliminii ac legis Cornelia* quæstionum, hodie quasdam modicas reliquias, sive raram imaginem in foro habemus, *sub tit. de feud. disc. § 8. tit. de benef. disc. 16.*

Omninò autem ignotæ erant, usurarum, & cambiorum ac censuum materia, quæ, in libro quinto continentur; *lib. 5. tit. de usur. tit. de camb. & tit. de censib.* Illi siquidem census, de quibus leges civiles agunt, diversam habent speciem eorum, quos referativos dicimus; Illa verò hodie frequentior species eorum, quos dicimus consignativos, ignota erat; Quinimò antiquis etiam canonibus ignota, cum ab aliarum regionum, Germaniæ præsertim, & Hispaniæ usu, iste contractus derivaverit non antè Martini quinti tempora; inter Apostolicas Constitutiones, vel alias leges notus; *tit. de censib. in supplemento in Romana reductionis censuum.*

Idemque in cambiis literariis sequutum esse, ob Romani Imperii scissuram, totque dominiorum inductam diversitatem, magis communis scribentium schola docet; *dicto tit. de cambiis disc. 1. & seqq.* Et quamvis de usuris leges civiles agant, eas tamen lex canonica, pro divinæ legis observantia, in utroque foro apud catholicos damnavit ac abolivit unde propterea longè diversa est earum hodierna tractatio, quam antiqua.

Societates verò officiorum, de quibus in eodem libro agitur, ne dum antiquis, sed etiam modernis ignotæ sunt, extra Curiam Romanam, cuius peculiaris & singularis iste contractus videtur; *eod. lib. 5. tit. de societ. offic.*

Dotalis materia, quæ in sexto libro continetur, multum quidem apud antiquos tractata est; Adhuc tamen super lucris dotalibus nimium apud modernos alterata, cum illæ donationes propter nuptias, de quibus antiquæ leges agunt, rem diversam ab his lucris contineant, unde propterea eas ab aula recessisse, communis est traditio, ut è converso de consequenti probabilius est, quod ab aula recesserit antiqua prohibitio, ne dorum fidei iussores dentur, multa que aliæ dignoscuntur differentiæ, *lib. 6. tit. de dote.*

Donationes quoque ac etiam emptiones, & venditiones, aliæque alienationes vel prohibiti contractus, de quibus in septimo libro agitur, quamvis antiquis innotescerent, nimiumque frequenter apud eos agerentur; Adhuc tamen hodie circa huiusmodi materias quam plura habentur eis ignota, sive notabiliter alterata; Ut (ex. gr.) sunt donationes contemplatione matrimonii, de quibus in ea forma in qua hodiè in usu habemus, leges civiles non agunt; Ac etiam sunt illæ ab eis prohibita donationes, aliique contractus inter conjuges, vel inter patrem & filium respectivè prohibiti, ratione iuramenti ex canonica lege revalidati; Sive sunt alienationes bonorum Ecclesiæ, ac etiam illæ alterationes quæ in alienationibus, & contractibus minorum & mulierum super quibusdam maioribus solemnitatibus per adeo frequentes præsertim Italiæ leges municipales introductæ sunt, adeo ut notabiles dignoscantur differentiæ, *lib. 7. tit. de donat. tit. de emption. & vend. & tit. de alienat. & contractib. prohib.*

Ut etiam dignosci videntur in debitis & creditis, & currentis commercii quæstionibus, de quibus in octavo libro agitur, vel circa affecurationes, vel circa literas cambi, aliæque multa in eodem libro contenta, quæ à moderno usu, atque à legibus municipalibus potius irrepsisse constat eisdem antiquis legibus ignota, *lib. 8. tit. de credito, & debito.*

Testamentorum ac hereditatum, nec non legittimæ & trebellianicæ, aliarumque detractionum materia, quæ in nono libro continentur, antiquis quidem, cum majori rigore, longèque majori serupolitate innotescerant, unde propterea majores oriebantur quæstiones ob eas formalitates, quas ipsamet leges civiles Græcorum in parte temperarunt, circa hæredis institutionem, in parte verò auxerunt, circa privilegia legitima, ac circa testamentorum solemnitates; Adhuc tamen notabiliter diversus est hodiernus usus, præsertim in materia testamentaria; dum antiquis ignota erat apud modernos frequentior illa testandi forma mixta, quæ de utraque, solemnibus, & nuncupativi specie resultat, quam sub nuncupationis implicitæ vocabulo explicamus; Prout etiam in prophanis, ac non privilegiatis ultimis voluntatibus, quæ ab eisdem legibus civilibus normam recipiunt, ignotus fortè antiquis erat modernus, adeo frequens ac penè generalis usus redigendi testamenta, aliasque ultimas voluntates ab initio, in ipsomet actu testandi, eodemque testatore vivente, ad formam publicam, unde propterea penè abolita sunt illæ scrupulosæ solemnitates, quæ in recognitione & in apertura, vel respectivè in publicatione requirebantur, ut etiam hodie requirentur, quando in antiqua forma privata id sequeretur.

Ignotaque erat etiam ea testandi forma, quam in terris Ecclesiæ etiam in prophanis coram parcho & duobus testibus, ex juris canonici dispositione habemus; Ac aliæ duæ species, quæ nullis juris positivi subjacent solemnitatibus, sed sola probatione naturali contentæ sunt, ut contingit in ultimis voluntatibus, ad pias causas, ac in illis, quæ ex Principum indultis præsertim verò Summi Pontificis ita fiant; Quamvis istæ duæ species normam accepisse videantur ab ipsarum legum dispositione in testamentis quæ inter liberos fiant; Neque desunt regiones, in quibus, ex particularibus legibus scriptis, vel non scriptis, longè diversam formam testamenta habeant, *lib. 9. tit. de testamen.*

Prout etiam legitime privilegium super plenaria libertate, ac exemptione ab omni onere, moderna DD. cautela pene abolivit; Quinimò in plerisque partibus leges municipales illius obstantiam destruxerunt, atque recepta modernorum traditio illas detractionum prohibitiones recepit, quas antiquæ leges damnant, præsertim circa detractionem trebellianicæ, quæ filii primi gradus competat, *eod. lib. 9. de legitim. & de tract.*

Illaque libertas, quæ beneficiato hæredi per novissimas leges civiles conceditur, tutè ac impunè solvendi creditoribus vel legatariis primo venientibus, per modernorum judiciosam, ac rationabilem praxim, nimium restricta est; Aliæque plures circa hereditates vel hæredes introductæ sunt alterationes antiquis ignotæ, *eod. lib. 9. tit. de hæred.*

Fideicommissa, de quibus in decimo libro agitur, apud antiquos quidem frequentius ac fortè magis quam apud modernos in usu erant; Adhuc tamen notabilem receperunt alterationem circa multas quæstiones excitatas per ipsarum legum Interpretes post earum inventionem sive restitutionem

tionem ab illis tenebris, sub quibus sex seculorum spatio & ultra steterunt; Tum etiam ab majoratum & primogeniorum introductiones hodie adeo frequentes, quorum usum apud antiquos non fuisse ipsarum legum tenor ostendit. Adeo hodierna fideicommissaria materia longe magis pateat, multisq; scateat novis terminis & quaestionibus, quae in antiquis legibus non habentur, *lib. 10. tit. de fideicommissis.*

In legatis, de quibus in *undecimo libro* agitur; Ubi de prophanis agatur, modica dignosci videtur differentia inter antiquos, & modernos, dum cum ipsarum legum civilium regulis proceditur; Adhuc tamen aliqua habentur diversitates seu alterationes; Vel circa moderationem antiqui rigoris *Libniani senatus consulti*; Vel circa calcidia prohibitionem quae resultat à clausulis salutaribus, ex quibus legata eam recipiunt firmitatem, quam ex dictarum legum rigore non haberent, Generaliter verò in iis, quae ad pias causas facta sint eadem inolevit diversitas vel alteratio, quae in testamentis insinuata est, super exemptione à quibusdam juris positivi solemnitatibus *lib. 11. tit. de legat.*

Et quamvis, etiam hodie, in materia intestatae successionis, de qua eodem *undecimo libro* agitur cum ipsarum legum civilium dispositione & ordine, in ipsomet foro ecclesiastico procedatur, dum lex canonica nil desuper innovasse videtur; Adhuc tamen, & quidem magna dignoscitur differentia seu alteratio: quae à statutariis, vel particularibus legibus derivat; Ac etiam aliqua ab ipso jure canonico moderante illas secundo nubentium poenas, quae non concernant favorem liberorum primi matrimonii, eodem *lib. 11. de success. ab intest.*

Penè autem ignotam esse antiquis materiam renunciationum in eodem *libro undecimo* contentam, juxta illum usum, quem moderni habent, ipsarum legum tenor probare videtur; Quinimò & ipsam ignotam esse ipsis primis ac antiquioribus Interpretibus post inventionem, quibus comparatione antiquorum Jurisconsultorum Romanae Reipub. modernorum vocabulum congruere solet, eod. *lib. 11. de renunciat.*

Item plerique legum civilium rigores qui prius vigeant circa conventiones, & pacta, quae viventium, hereditates & successiones concernunt; Sive ratione juramenti; Sive ex illa consuetudinis; Aut ex non scripta rationabili aequitate, magnam pariter alterationem receperunt, eod. *tit. de renunciat. lib. 11. & lib. 10. tit. de fideicommiss. disc. 141.*

Omniò autem ignota antiquis erant quamplures, atque in Romana praesertim Curia, adeo frequentes ecclesiasticae vel spirituales quaestiones ecclesiasticorum beneficiorum, & canonicatum, ac parochialium, nec non electionis, & ecclesiastici juris patronatus, & ecclesiasticarum pensionum, ac decimarum; Ac etiam saecularium, & regularium clericorum, nec non Episcoporum, aliorumque Praelatorum, vel censurarum, ac sacramentorum aliorumque divinarum, de quibus in *duodecimo, de cimetis & decimo quarto libro* agitur, *lib. 12. tit. de beneficiis. Canonis & parochis, & lib. 13. de jure patronat. & de pensionib. & lib. 14. in titulis de Regulariis & in Miscellan. Ecclesiastico & in aliis.*

Et quamvis nuptialis seu matrimonialis materia in eodem *decimo quarto libro* peracta, antiquis nota sit, atque in civilibus legibus tractata habeatur; At tamen longe diversus est hujus materiae praesens status ab antiquo; Tum ratione formae nuper indu-

Card. de Luca de judiciis & judicialibus.

ctae à Concilio Tridentino; Tum etiam ratione libertatis, quae per sacros Canones demandata est, Ceterum verò per idem Concilium, abolendo illas restrictiones, quae à consensu parentum, & ab aliis in jure civili dispositis illud patiebatur, cum plerisque diversis dispositionibus, unde propterea in eo dignoscitur omnimoda diversitas, eod. *lib. 14. tit. de matrim.*

Eademque, ac major differentia dignoscitur inter illud jus patronatus libertorum vel sepulchrorum, de quo leges civiles agunt, ab illo patronatu ecclesiastico de quo hodie in foro agi contingit; Ut etiam in decimis, ac aliis hujusmodi, in quibus vocabula, utramque speciem, prophanam scilicet, & ecclesiasticam complectuntur, *dicto lib. 13. de jure patron.*

Judiciorum demum pariter, nimium diversus est status, siquidem in criminalibus jus civile distinguit publica à privatis, ad denotandum, in quibusdam cuilibet accusandi libertas daretur, & in quibus id non nisiis, qui injuriam passi sunt id competere; raris dando casus inquisitionis ex officio; Hodie verò, quamvis neque regula generalis quibuscumque locis, & casibus applicabilis desuper statui valeat, ob tot principatum, vel Tribunalium diversos stylos, & leges; Pro frequentiori tamen praxi, penè ubique recepta, quasi in omnibus, inquisitio intrat, atque ex officio proceditur; Ex ea differentiae ratione, quod apud Romanos cum prudentissimis politicis regulis usus inolevit, ut sine aliquo dedecore, etiam extraneis, qui nullum interesse haberent, vel injuriam passi essent, pro Reipublicae quiete, & tranquillitate, licitum esset, accusatoris, vel instigatoris partes assumere, quinimò ad meritum, & laudem id potius refereretur, juxta ea, quae de Censoriis Catonibus, & de aliis zelantibus patritiis, vel civibus apud antiquos chronistas habentur, Hodie verò in ipsismet offensis, vel injuriam passis, nedum nobilibus, sed etiam mediocri civilitatis, indecorum, ac verecundum reputatur in judicio accusare, quasi quod cum privata vindicta injuriam repulsare congruat, ideoque ad inquisitionem ex officio procedendum est; Prout etiam jure civili attentio, publicatio bonorum, non nisi pro utriusque divinae & humanae majestatis lesione intrabat, juxta diversorum principatum stylos, quinimò juxta eiusdem principatus diversas provincias diversissima est praxis.

Hinc proinde si resurgerent illi peritissimi praetici antiquae Curiae Romanae, vel antiqui Capitolii, nunc prorsus idiotae censendi venirent, dum non solum inter diversos principatus, vel ejusdem diversas provincias, sed inter eiusdem Civitatis, vel loci Judices, & Tribunalia, longe diversa est praxis, nedum ubi fori diversitas accedat, quae id rationabiliter causat, ut contingit inter forum ecclesiasticum, & laicalem, sed etiam inter plura Tribunalia eiusdem fori; Ut praesertim in Urbe praxis docet, quod diversissima est praxis fori capitolini, ab illa aliorum Tribunalium; Quinimò, & inter eadem, dum in plerisque diversi sunt styli, Rotae ab illis Camerae, vel Auditoris Camerae, & Vicarii, & sic pariter inter alia.

Major item difficultas apud modernos oritur, ob adeo magnum cumulum scriptorum, ex quibus de consequenti, tam magna irrepsit opinionum diversitas, quae inter Tribunalia quoque dignoscitur, etiam eiusdem principatus, vel Civitatis; Multò magis ubi diversitas principatus quoque accedat.

M 3

Ob

Ob istud autem inconueniens quantum ex chronicis, vel ex libris, qui fortunā habuerunt exemptionis à sepultura oblivionis, atque apud nos remanserunt, Habebatur quidem magna copia voluminum continentium responsa prudentum, ac Principum Constitutiones usque ad bis mille volumina, & ultra, ex quibus corpus civile Pandectarum, & Codicis desumptum est, cum magna contrarictate, vel superfluitate, inter ipsamet responsa, quæ in plerisque etiam deficiebant, unde propterea, juxta dictum Poeta Hetrusci, Justinianus, superflua substiluit, atque vana implevit; At tamen hujusmodi voluminibus, exequanda videntur nostra volumina decisionum Tribunalium, ut præsertim docet praxis Principatus Magni Ducis Hetruriae, quod per officiales ad id particulariter deputatos, tanquam per speciem archivii conservantur illorum Tribunalium seu Rotarum decisiones, quæ ibi motiva appellantur, Ut etiam in Curia (ex privatis tamen diligentis professorum) in Rotæ decisionibus praxis docet; Verum non habebatur, tam magna copia Interpretum, & Glossatorum, seu Repetentium, vel tractatus, & quaestiones ex privato labore peragentium.

7 Et quod peius, ac intolerabilius est, tam magna copia consiliorum, quibus indebitè responsorum nomen, seu terminus adhibetur, cum sint orationes, vel informationes venales ad pecuniam, vel ad oportunitatem editæ; Non quidem ad veritatem eruendam, seu elucidandam eum recta intentione respondendi in ea controversia prout de jure, sed potius cum fallacibus, & apparentibus argumentis, & captiosa confarcinatione conclusionum ad ipsam veritatem velandam, & offuscandam; Ideoque certum est, quod longe difficilius dicenda est legalis forensis facultas de præsentibus, quam temporibus antiqui Romani Imperii, quandò solam legum civilium peritiam habere sufficiebat, ut penè ubique terrarum tanquam in unico principatu, qui cum eisdem legibus, ac stylis viveret, quis sapiens ac peritus esset, Hodie verò, tanta est diversitas, quod non solum peritissimi, ac primarii professores unius Civitatis, vel principatus, quodammodo irrisione digni sunt, apud professores alterius, Sed quod magis est, in una eademque Civitate, illi professores, qui in aliquibus Tribunalibus versantur, peritissimi quidem sunt in illis materiis, quæ in iis Tribunalibus aguntur, prorsus autem inexperti in aliis.

8 Atque hinc sequitur, quòd si Justinianus, attento eo tempore, in quo una lex civilis tantum habebatur in universo Orbe uniformis, atque per ipsum ad illum ordinem, ac aliqua breviter volumina redacta, congruum, & necessarium reputavit quinquennale scholasticum studium, priusquam judicandi, vel respondendi de jure, munus assumatur; Quid igitur dicendum erit hodie, quod nedum legum civilium, sed Canonum, Conciliorum Apostolicarum Constitutionum, legum feudalium, & tot legum municipalium, ac etiam aliquam dogmaticam, & moralem theologiæ peritiam habere oportet; Omniumque istorum jurium peritia non sufficit, nisi major ac difficilius interpretum & scriptorum peritia habeatur, ut veræ magisque receptæ opiniones à minus veris, minusque communibus, sive limitationes à regulis distingui valeant. Et tamen nec unus quidem annus in scholastico, & theorico studio adhiberi solet.

9 Magis autem, quam alibi in Romana Curia, in 10 Judicibus & defensoribus, seu de jure respondentibus, ista magna difficultas dignoscitur, dum ob

utriusque pontificii, & temporalis principatus unionem in uno Principe, Et consequenter, ob utriusque fori competentiam, ac unionem in uno Tribunali, in omnibus præmissis, ac aliis aded inter se diversis materiis ad utrumque forum respectivè pertinentibus, & quæ cum aded diversis legibus; Civilibus; Canonicis; Theologicis; Feudalibus; Et municipalibus regulanda sunt, Adedut frequenter, in una, eademque hora, de jure respondere oporteat super omnibus aded diversis juribus, vel materiis, dum alibi (ut præmissum est) ad eas tantum materias, Judicium, & Advocatorum peritia restringitur, quas agant illa Tribunalia, in quibus, tanquam Judices, vel tanquam Advocati versentur.

Præsupposita, itaque ista peritia, in ipsis Judicibus, vel in eorum Assessoribus & Consiliariis; Ac etiam stante tam magna legum, & opinionum diversitate; Quatenus ad rem nostram pertinet, cum quibus scilicet legibus, vel stylis, in causarum decisionibus, vel ordinationibus procedendum sit.

11 Reflectendum in primis est, ad ipsarum legum diversitatem, ac naturam, seu qualitatem causarum, ut in singulis, cum illis respectivè legibus diversis, procedi debeat, quas subjecta materia patiat; Dum in aliquibus causis cum jure civili; In aliis cum canonico, In aliis cum feudali; In aliis cum municipalibus, vel consuetudinariis jure est judicandum; Et in aliquibus, cum regulis theologicis.

12 Quare pro ista congrua applicatione, distinguendo diversas legum seu juris species; Aliud (juxta nostrorum majorum divisiones,) est jus Divinum; Aliud naturale, Aliud gentium; Aliud civile commune; Aliud canonicum commune; Aliud civile particulare, seu municipale; Et Aliud canonicum particulare.

13 Divinum subdividitur, in illud veteris & novi Testamenti; Atque istud posterius subdividitur, in expressum, ac directum, quod in Evangelio habetur, sive illud quod Ecclesia tanquam tale recipit ex traditionibus Apostolorum, qui ab ore Christi audierint; Et illud divinum, quod magis remotè provenit ab Ecclesiæ, ac Sanctorum Patrum magis receptis propositionibus, in quibus theologia præsertim dogmatica consistit, & quæ distinguit catholicos, qui has propositiones amplectuntur, ab hæreticis, & scismaticis, qui eas respiciunt, seu amplecti nolum.

Primum verò veteris Testamenti, quod continetur in ea Biblia, quæ per Ecclesiam catholicam probata, & authenticata sit, & non alias, pariter subdividitur in tres species, quoniam; Aliud est ceremoniale seu mysticum; Aliud judiciale; Et aliud morale.

14 Naturale verò jus, subdividitur in primævum & secundarium; Ut primævum sit illud, quod à solo naturæ instinctu proveniens, tam hominibus, quam brutis, & animalibus commune sit; Secundarium vero illud, quod omnibus hominibus, pro sola humana conditione, absque regionum, vel nationum, ac morum diversitate, est omnibus commune, & uniforme; Illudque ab aliis, jus gentium primævum appellatur; Aliud verò jus gentium, quod secundarium dicitur, est illud, quod non proveniat à scripto jure civili Romanorum, & ex eius nova dispositione, sed sit circa ea, quæ prius plerisque aliis gentibus, & nationibus communia, seu in usu erant.

Jus

15 Jus civile, in eius lata significatione, omnes subsequentes species legum complectitur, quasi quod sit idem, ac illud genus seu vocabulum generale quod (excepto jure divino & naturali) omnes leges humanas sub se complectitur, & quod humanum, seu positivum dicitur; Verum in stricta significatione, juxta loquendi usum legistarum, Jus civile commune est proprie illud, quod est auctoritate Romanae Reipublicae, seu Romani Imperii, conditum est; atque est registratum juxta compilationem Justiniani, in quinquaginta libris Digestorum, seu Pandectarum, quae tria constituunt volumina; Digesti scilicet Veteris, Infortiati, & Digesti novi; Ac etiam in eo volumine, cui Justiniani novi Codicis nomen tribuitur; Et in quinto quod dicitur Authenticorum, atque sub se continet plures Imperiales novellas Constitutiones, ac etiam quatuor libros Institutionum Imperialium; Unde propterea, ille Codex, qui Theodosianus dicitur, sive alii Codices, qui alterius quam Justiniani auctoritate compositi sunt, juris communis nomen, ac auctoritatem non merentur, nec habent.

16 Jus canonicum commune est illud, quod continetur in quinque libris Decretalium juxta compilationem Gregorii IX & in altero, qui Sextus dicitur juxta compilationem Bonifacii VIII, ac etiam in Clementinis, & Extravagantibus, qui post eundem Sextum ex Apostolica Sedis auctoritate registratae sunt; Ac etiam in Conciliis generalitatibus à Sede Apostolica approbatis; Et in illis Apostolicis Constitutionibus, quae per viam legis universalis per Papam uti Papam pro Ecclesia universali editae sunt.

17 Quamvis etenim corpus canonicum ex alio quoque majori volumine constitui videatur, quod Decretum Gratiani dicitur; Revera tamen istud non habet legis, vel canonum auctoritatem, cum privati Doctoris collectionem contineat; Atque eatenus aliqui canones in eo registrati, legis necessariam habent auctoritatem, quatenus ex se ipsis, eam secum ferant, quia nempe sint aliquorum Conciliorum generalium decreta ibi registrata, vel tales Sanctorum Patrum sententiae, quod eas tanquam canonicas, Ecclesia Catholica receperit, *Penia dec. 480. & advertitur in pluribus materiis praesertim lib. 14. in annot. ad Concil. Trident. disc. 28.*

18 Jus feudale quod pariter commune dicitur, ad differentiam illarum particularium legum, & Constitutionum, quae super singulorum principatum feudis editae sunt; Sunt illae consuetudines, quae prius non scriptae, in Lombardia, cum introductione feudorum, ex quodam tacito infendantium, & infudatorum consensu, ac usu servari coeperunt, illaeque in scripturam privata auctoritate redactae fuerunt in eam, quam hodie habemus formam, per Obertum scilicet, & Gerardum; Attamen quia in Italia, & Germaniae provinciis, in quibus magis feudorum usus invaluit, communiter recepte sunt; Idcirco authenticarum legum vim obtinuerunt, atque juris communis feudalis nomen, seu vocabulum sortitae sunt, *tit. de feud. disc. 54 & alibi pluries eodem tit.*

19 Jus particulare, seu municipale civile, id est prophanum, vel temporale, ab aliquibus explicatur, ut sit omne illud particulare jus, quod cum seculari potestate, in prophanis materiis, conditum sit, ita confundendo Constitutiones, & Pragmaticas, quas Principes supremi ordinant pro universo principatu, vel ditione, cum Statutis particularibus, quae sunt per Civitates, vel per singula loca intra eo-

rum territorium, ita generaliter istud appellando jus statutarium, vel municipale, atque cum eisdem regulis, ac propositionibus tractando; Verum clarum est aequivocum, quoniam sub nomine juris statutarii, vel municipalis in temporalibus, proprie veniunt illa Statuta, vel ordinationes, quae fiunt per Civitates subditas, aliave inferiora loca, juxta frequentem Italiae praxim; Sive per Barones, & domicellos pariter subditos, adeo ut non habeant facultatem derogandi juri communi, sub quo etiam inviti vivere debeant; Secus autem ubi de legibus, & ordinationibus, quae fiunt per Principem supremum, & absolutum, sive per feudatarium dignitatis, qui habeat jus principatus, & regalia majora, & praesertim istud derogandi, vel dispensandi legibus, easque denuo condendi; Aut de illis Civitatibus, quae libertatem sibi vindicaverint, à quocumque Principe vel dominante, adeo ut se gerant pro Republica, cum eodem jure principatus, & regalium, quamvis sub alicuius adjacentis Principis protectione vivant.

His etenim casibus, erroneum est, huiusmodi leges appellare statutarias, vel municipales, ab alia lege communi exorbitantes, quoniam verè, ac proprie sunt leges communes, & primariae principatus, & quae prevalere debent praedictis legibus civilibus Romanorum, quibus juris communis civilis, ex communi usu nomen tribuitur; Siquidem juxta legalem historiam alibi insinuatam, *tit. de servitut. disc. 1.* Istaes leges Romanorum in singulis respectivè principatibus, vel dominiis independentibus, habent vim legum, non ex auctoritate earum legislatoris, sed potius ex illa ipsius Principis, vel Domini localis, vel ex illa ipsius Reipublicae, quatenus illas servare placeat, neque in contrarium statuatur; Ut habemus in Civitate Venetiarum; Ideoque est potius jus subsidiarium, juxta illam comparisonem, quam habemus in foro ecclesiastico, sive in terris Ecclesiae, inter jus canonicum, & istud civile, quod scilicet civile attendendum est in subsidium, in illis casibus, in quibus per Canones non fuerit aliter provisum ob eorumdem Canonum ordinationem, *dicto disc. 1. de servitut.* Ac propterea istud particulare jus principatus, verè & proprie in eo est commune, *Franch. decis. 148. num. 5. Rovit. decis. 78. num. 5. tit. de legitim. & detracl. disc. 10. num. 24. & alibi.*

Dicitur autem particulare, adeo ut judicetur minoris auctoritatis, quam dictum jus commune civile Romanorum, eo quia non est commune pluribus aliis principatibus; Atque in eodem quoque principatu est inferius, ex eo quod in foro ecclesiastico non habeat illam majorem vim obligatoriam, quam habeat alterum jus commune Romanorum; Non quidem ex se ipso, & ex propria virtute seu operatione, sed quia Canones istam vim huic juri communi Romanorum, ita recepto, non autem legibus particularibus principatus tribuerint.

Hinc proinde, frequens detegitur aequivocum modernorum Pragmaticorum, pro consueta simplicitate procedentium in sola litera doctrinarum, super intelligentia, vel applicatione aliquorum antiquorum Interpretum, seu Consulentium, qui loquantur de legibus conditis per aliquas Civitates dominantes, ita confundendo alias Civitates subditas, quibus respectu pagorum, seu castrorum, & locorum existentium in eius territorio, vel districtu, ad quosdam effectus, congruit iste terminus dominantis, cum illis Civitatibus, quae juxta illorum temporum conditionem praesertim in Italia, sive de

jure, sive de facto, libertatem sibi vindicaverant, atque pro Republica independenti cum jure principatus se gerebant; Et de qua specie Civitatum, ut plurimum illorum temporum scriptores loquuntur; Quoniam leges in eo statu per ipsas ordinatae sunt potius leges Principis, vel principatus, quam leges municipales Civitatis subditae, quae sub proprio Principis legibus viveret.

Magna etenim, valdeque notabilis est differentia, inter unam & alteram speciem legum, circa eorum observantiam, ac interpretationem; Quoniam ubi agitur de legibus ordinatis per Civitates subditas, quae vivere cogantur, cum legibus principatus, sub quarum genere veniunt etiam dictae leges civiles Romanorum ut supra, adeo ut eis derogandi facultas non competat, nisi quatenus ipse Princeps concedat, vel approbet; Et tunc verè & propriè dicitur statutarium, vel municipale exorbitans à jure communi, eiusque correctorium, & consequenter odiosum, quod strictè intelligendum est, juxta illos rigores leguleicos, quos desuper habemus, cum subordinatione, vel passiva interpretatione ab ipso jure communi; Secus autem in altera specie, in qua potius procedunt ea, quae de ipso jure communi habemus, dicto disc. 10. tit. de legitim. & detract. & alibi.

Quare pro meo iudicio, quando agitur de interpretatione Statutorum aliquarum Civitatum Italiae, quae nunc subditae sunt, & alicui principatui incorporatae, vel restituta; Ut praesertim sunt multae Civitates Lombardiae, & Hertrunae, ac etiam Status Ecclesiastici, ut apud etiam infra mediocriter versatos in historiis à duobus vel tribus saeculis citra est notorium; Reflectendum videtur ad tempus vel status, in quo ea Civitas huiusmodi leges sibi ordinaverit, an scilicet esset in statu servitutis, & subjectionis, vel potius in statu libertatis, & Republicae, cum juribus, & possessione principatus, ac regalium majorum, quoniam licet postmodum effecta sit subdita; Vel quia se commendaverit protectioni alicuius Principis, qui eius potentia crescente, de facto commendationis leges violando, eam tanquam subditam tractet; Vel quia ab eius civibus potentibus, vel aliis tyrannis occupata, ut à tyrannide se eximeret, alteri Principi se dedit; Aut quod aliàs vi bellica in istius dominationem devenit, ita tamen, quod novus Dominus proprias leges jam ordinatas non abrogaverit, sed eas potius approbaverit, atque continuare passus sit, ac patiat, & tunc erroneum videtur istas leges tractare, vel interpretari, cum eisdem regulis & propositionibus, cum quibus tractantur leges municipales, ordinatae per Civitates subditas, quae sub alio jure vivere tenentur, cum maxima differentia adsit inter unam, & alteram speciem, quodque alia est illa dominatio impropria potius aconomica, vel civilis, quam politica, & jure verè dominationis quam habeant subditae Civitates, quae sint membra alicuius principatus in castris, & locis existentibus in proprio territorio, vel districtu, ex regula quod districtuales dicuntur etiam cives, perinde, ac si in ipsa Civitate viverent; Et alia est illa dominatio vera, & major, quae consideratur in huiusmodi Civitatibus non subditis, independentibus, se gerentibus pro Republica in aliqua sibi subiecta ditione, adeo ut non sint membrum alicuius principatus, vel ditionis, sed potius sint caput principatus proprii, quamvis iste postea regiminis formam mutaverit, quia nempe ex Aristocratico, vel Democratico,

sive utroque simul Monarchicum evaserit, cum id non tollat habituale jus Reipublicae.

Illud autem Jus canonicum, vel spirituale, quod non commune, sed particulare dicitur, triplicem quoque habet speciem, unum siquidem est illud jus canonicum, quod ordinatum est à Papa tanquam Papa, & Episcopo Ecclesiae universalis, non tamen per viam legis perpetuae, sed per viam aliquarum ordinationum ad eius arbitrium, quod cum vita terminet; Ut (ex. gr.) sunt regulae Cancellariae, quae propterea considerantur tanquam jus particulare contradistinctum à jure communi; Ideoque apud Beneficialistas constituitur differentia inter reservationes clausas in corpore juris, vel illas quae continentur in dictis regulis Cancellariae, tit. de beneficiis pluries.

Alterum est jus canonicum, etiam registratum in Decretalibus, vel in Bullario quod conditum sit à Papa tanquam Principe temporali Status Ecclesiastici; Ut (exempli gratia) praeter ceteris est illud circa formam testandi etiam in prophanis coram parcho, & duobus testibus; Sive est constitutio Aegidiana cum similibus; Et tunc dicitur jus canonicum id est pontificium, eo quia Pontifex illud ordinaverit, sed non est jus canonicum commune pro toto Orbe, & Ecclesia universali, ut est alterum factum à Papa tanquam Papa; Et sic comparative dicitur potius jus particulare huius principatus; Sed non per hoc dicendum erit jus municipale vel statutarium exorbitans à jure communi, adeo ut cum regulis Statutorum particularium metiri debeat; Ac propterea error esset manifestus, ita regulare Bullas & Constitutiones, ac ordinationes Apostolicas editas pro temporali regimine Status ecclesiastici immediati, eo modo quo regulantur Statuta particularia singularum Civitatum, quamvis eiusdem Pontificis confirmationem habeant; Ut pariter error est, ita regulare Statuta particularia, vel consuetudines aliquarum Civitatum subditarum Regni Neapolitani vel magni Ducatus Hertrunae, eo modo quo Pragmaticas, & Constitutiones ipsius Regis, vel Magni Ducis pro universo Regno, vel Ducatu respectivè, cum similibus.

Aliud verò est jus canonicum, vel spirituale magis particulare, quod comparandum videtur juri particulari vel municipali prophano ordinato per Civitates subditas, vel per Barones, & domicellos subditos ut supra; Et istud consistit in Constitutionibus Synodalibus, quas faciunt Episcopi in eorum diocesi, vel Archiepiscopi in eorum provincia, sive quandoque juxta majores, vel minores facultates, quas faciunt legati in eorum legatione.

Adest demum quoddam jus particulare magis subordinatum, ac restrictum, sive sit spirituale, sive temporale, quod sibi faciunt castra, & loca subdita alicui Civitati cum sola auctoritate eiusdem Civitatis, vel propria; Sive aliqua Collegia, puta Doctorum, vel Mercatorum; Aut aliquae Universitates artium, sive Capitula Cathedralium, vel Collegiarum; Aut aliquae academiae seu universitates studiorum cum similibus.

Omnes istae superius recensitae species legum, cadunt sub genere juris scripti, & ultra istud adest aliud genus juris non scripti, cui ad differentiam non legum, sed consuetudinum nomen seu vocabulum tribuitur, illudque adamusim continet sub se easdem species supra consideratas in jure particulari, contradictio à jure communi civili vel canonico; Quod scilicet alia est consuetudo totius principatus

cipatus, & alia est consuetudo magis particularis alicuius Civitatis, vel loci subditi & membri particularis eiusdem principatus.

His itaque ita prænatis; Quatenus pertinet ad prædictarum legum ordinem tenendum in iudicando, super earum observantia, vel auctoritate; ²⁶ Primum locum occupat lex divina, quæ alterius legis concursum, prælativum, vel correctivum non admittit, cum nulla detur potestas, quæ illi valeat licitè derogare vel generaliter dispensare, etiam illa Summi Pontificis, cui solum, ac privatè ad quoscumque, tanquam Dei Vicario in terris, conceditur facultas idem jus interpretandi, sive in aliquibus casibus particularibus ex iusta causa, quæ eidem legi, virtualiter inest, declarandi, quod non obliget, vel non obset; Utputà, Juris divini est ex magis communi & recepta Canonistarum, & Theologorum sententia immunitas ecclesiastica localis, personalis, vel realis, ac etiam est usura, cum similibus, adeo ut non possit Summus Pontifex generaliter, ac indefinitè immunitati derogare, vel usuras canonizare; Et tamen in casibus particularibus, ex aliqua causa, licitum est declarare, seu decernere, quod immunitas non intret, vel non competat, puta declarando, quod aliqui criminosi ecclesiasticæ immunitatis localis præsidio indigni sint; Vel quod clerici ob aliqua enormia scelera, sive ob aliqua requisita non servata, personali immunitate fori non potantur; Aut quod idem subiacere debeant aliquibus gabellis & oneribus ratione mercaturæ, vel ratione oneris infixi illis bonis, quæ ad eos transierint; Sive quia Princeps laicus huiusmodi onerum proventus iis applicet usibus vel operibus in quibus etiam clerici contribuere debeant.

Prout in materia usuraria, quamvis jus pontificium usuras in genere canonizare non valeat, quoniam esset derogare, vel dispensare juri Divino; Adhuc tamen in plerisque casibus generalibus, vel particularibus, declarat, an usuraria infectio adfit, nec nè.

Ut etiam habemus in homicidio sine dubio de jure divino prohibito, & tamen lex positiva canonica in plerisque casibus illud licitum, seu non criminofum declarat, puta in ministro Justitiæ, qui condemnatos ad mortem occidit; Sive in illo homicidio, quod patrat in bello publico, & iusto, aut in eo quod sequatur ad propriam defensionem, vim vi repellendo, quoties adfit moderamen inculpate tutelæ, neque alias oportunè consulti valebita declarando, quando istud moderamen adesse dicatur, nec nè; Vel in homicidio casuali, cum suis declarationibus, ac aliqua procedat culpa, sive, an licite, vel illicitè rei opera daretur.

Ita quoque juris jurandi religio, sive observantia sine dubio est juris divini, adeo ut jus humanum etiam pontificium in genere decernere non valeat, quod juramentum non sit obligatorium, sed tamen in aliquibus casibus particularibus, vel in aliquibus generibus personarum, & contractuum ex aliqua iusta causa doli, vel metus saltem præsumpti, & ratione boni publici declarat illud non esse obligatorium, cum plerisque similibus.

Non autem omni humanæ legi, vel potestati id conceditur, sed pontificiæ tantum in iis, quæ juris sunt, laicali verò legi, vel potestati decernere conceditur super iis, quæ sunt facti, ex quo de consequenti oriatur jus, tanquam certum, ut putà non potest laicalis potestas declarare, quales contractus dicendi sint usurarii, & quales non, sive quando ju-

ramentum sit obligatorium, nec nè; Aut quando dicta triplex immunitas, localis, personalis, & realis, de jure competat, vel non competat; Sive an matrimonium sit validum, vel invalidum ratione non liberi consensus, vel clandestinitatis, aut raptus, &c. Benè tamen potest, non pro eo, quod respiciat finem supernaturalem, sed pro eo, quod respiciat Reipublicæ tranquillitatem, & administrationem, decernere, seu statuere super iis, quæ facti sunt, puta præsumendo in contractu jurato vim, & metum, vel dolum, ut propterea de consequenti juramentum corruat, & non sit obligatorium; Sive demandando etiam sub pœnis observantiam eorum, quæ à jure divino demandata sunt absque violatione ecclesiasticæ iurisdictionis, sed potius pro eius executione, puta in punitione raptoris, vel adhibentis dolum, vim, & metum in matrimonio, sive occurrendo ne idem metus, vis, aut dolus adhibeatur, ita providendo circa temporalitatem, ac ea quæ facti sunt.

Quando itaque lex laicalis, præter potestatem sibi concessam, statueret super iis, quæ iuris sunt, diversimodè ab eo quod disponat lex ecclesiastica ²⁸ super observantia eorum, quæ à jure Divino manant; Et tunc Judex debet sequi interpretationem seu legem ecclesiasticam, non autem laicalem, dum aliàs dicitur lædi ius divinum, quod alium non habet Interpretem, nisi eum, qui Dei Vicarius est in terris; Secus autem ubi figendo pedes super illa declaratione vel præsumptione facti, quam lex laicalis induxit illatio, seu consequentia iuris clara & certa sit, ex ipsiusmet iuris ecclesiastici vel pontificii certa dispositione.

Verùm quoridiani abusus, ut contingit penè in omnibus materiis forensibus, illis præsertim, quæ vertant inter utramque potestatem, consistunt in mala applicatione, vel sinistra praxi huius theoreticæ, ²⁹ quam generaliter ac in verbis omnes admittunt, factis autem verè negant, ac non servant, ita capiendo quid pro quo, seu confundendo unum casum cum altero.

Distingui item solet, ut supra, hoc ius divinum, inter illud veteris & novi Testamenti; Ut istud posterius indefinitè obliget; Alterum verò iuxta superius insinuatam distinctionem inter morale, mysticum, seu ceremoniale & iudiciale; Ut prima species indefinitè obliget; Aliæ verò duæ in aliquibus tantum partibus influant ad observantiam novæ legis post Christi Incarnationem & Passionem, per quam multa præsertim mystica evacuata sunt, atque cessarunt; Verum de his in praxi forensi, seu in externo iudicio, de quo agitur, non est inspicendum, cum potius ad interni fori professores id pertineat.

Post legem divinam, secundus & tertius locus tribuitur dictis legibus naturæ & gentium, cum eadem prærogativa, ut eis lex positiva sive potestas humana derogare vel dispensare non valeat. ³¹

Quamvis autem ista propositio, omnium frequentius voluet, non solum per ora Professorum utriusque foris, sed etiam per illa omnium aliorum literatorum, illorum præsertim, qui polyticæ peritos, ac professores se credunt, (Et in qua nullus forte reperitur idiota, qui se peritissimum esse non præsumat,) Attamen quo ad ea, quæ externum forum vel iudicium concernunt, non videtur quomodo istorum iurium observantia in praxi verificabilis dici valeat, cum nullibi unum vel alterum jus habeatur scriptum, illo excepto jure naturali, quod in præcep-

præceptis decalogi, five in generico axiomate, ut quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, scriptum reperitur, in sacra pagina veteris, & novi Testamenti, unde propterea pro sinonimis haberi solent, jus divinum, & naturale, adeo ut istud secundum jus primo insit.

Quo verò ad jus gentium, quod etiam per quandam impropiam loquutionem, à Juristis naturale dici solet; Illud plerisque habet species, unde propterea erroneum est generaliter seu pariformiter de illo agere, eiusque terminos adhibere; Unum siquidem est illud jus gentium, quod ex quodam humano rationabili instinctu, ac perpetuo usu apud omnes Nationes servari consuevit, adeo ut eius violatio, naturam quodammodo seu humanum commercium offendere dicatur, quamvis inter inimicos vel hostes agatur; Ut sunt paces, vel fœdera; Aut armorum suspensiones, vel Oratorum immunitates, five illa assecurationes, quæ sub salvi conductus vel passaportus vocabulo vulgò explicari solent cum similibus, & super quibus barbara potius, quam humana reputari solet illa violatio, quæ in aliquo barbaro, & infideli Principatu, potius quàm inter fideles praxis quandoque docet; Et de hoc jure agere non pertinet ad professores fori externi pro judicio contentioso, cum potius id pertineat ad illam legem, quæ politica dicitur, atque huiusmodi violationis Judex vel ultor sit potius eventus belli, five ea maior vis bellica, quæ dicitur ultima ratio rerum; Et nihilominus etiam istud jus cadit sub dicto primo genere juris divini, per quod demandatur istius publicæ fidei observantia, de his aliqua in relatione Curia in disc. in quo agitur de Oratoribus Principum.

Altera est juris naturæ vel gentium violatio, quæ inter privatos resultet, ex illicita oppressione, vel injuria, cum homicidio, furto, rapina, adulterio, & similibus quæ ipsam naturam vel humanam societatem lædunt; Et pariter istud jus cadit sub dicto primo genere juris divini, per quod omnia hæc prohibentur.

Tertia demum est species illius juris naturalis vel gentium, quod in legibus civilibus Romanorum, ita explicatur, ad exprimendum ea, quæ ex quodam instinctu naturæ, seu ex omnibus nationibus communi ratione humanæ societatis, vel humani commercii vigeant priusquam ipsum Jus civile à Romanis ordinaretur; Ut putà dici solent contractus permutationis, & similes contradistincti ab illis contractibus, qui proveniunt ex ipsius juris civilis invento; Sive sunt testamenta, & ultimæ voluntates; An jus alimentorum, quorum loco subrogata est legitima in descendentes, & ascendentes; Sive est usus venationis, vel piscationis, aut navigationis, & similia quæ in præfatis legibus, vel apud eorum Interpretes juris naturæ vel gentium dicuntur; Et istius juris species ita improprie dicitur, ad differentiam scilicet eorum, quæ de novo per ipsorum Romanorum leges civiles disposita sunt; Revera tamen cadit sub genere juris humani vel positivi, unde propterea, per humanam potestatem ei derogari, vel dispensari potest, ut alibi occasione agendi de ultimis voluntatibus, vel de legitima, seu de prohibitione venationis, & piscationis, & similibus latius advertitur, & consequenter non venit sub dicta regula juris divini directi primi generis, vel sub altera illius juris naturæ vel gentium, quod etiam divinum ut supra dicendum est, de his tit. de legitim. & detra. disc. 10. Tit. de fideicommiss. disc. 141. Tit. de feud. ad bullam Baronum disc. 73. cum plur. seqq. Et in tit. Miscellan. Eccl. disc. 41.

Quatenus itaque pertinet ad ius humanum, quod in eius generali vocabulo, positivum, seu civile dicitur, complexivum omnium supra distinctarum specierum; Illam in primis recipit genericam distinctionem, inter canonicum, & civile, id est ecclesiasticum & prophanum, seu temporale, quia nepe primum, ab ecclesiastica vel spirituali potestate manet; Alterum verò à prophana seu laicali, quæ temporalis quoque dicitur, five de jure communi, five de particulari, vel municipali agatur; Unde propterea quæstio frequens cadit, quale ius in judicando servandum, vel adhibendum sit, an scilicet ecclesiasticum, quod canonicum dicitur, vel laicale seu temporale, quod ad differentiam dicitur civile.

In hoc autem, causarum, vel respectivè personarum, aut Tribunalium qualitas, decidit quæstionem; Ubi etenim agitur de iis, quæ concernant materiam peccati, seu finem supernaturalem animæ, ac æternæ salutis; Et tunc de quocumque personarum vel casuum seu Judicium genere agatur, Jus ecclesiasticum seu canonicum, etiam in foro laicali, & inter laicos attendi debet, quamvis de materiis, vel causis meè temporalibus & prophanis agatur, Ut (ex. gr.) habemus in materia præscriptionis quod per ius canonicum correctæ est dispositio iuris civilis, in iis casibus, in quibus admittat præscriptionem, etiam absque requisito bonæ fidei, sine qua ius canonicum illam prohibet, quocumque temporis lapsu non obstante, ratione peccati, in quo versari dicitur ille, qui sciens rem non esse suam, sed alterius, illam detinet; Sive sciens se esse debitorem, solvere negligit, atque cum præsidio negligentie creditoris à debito liberari, atque de alieno locupletari studet, ideoque ista juris canonici dispositio, etiam in foro laicali inter personas sæculares, & in causis temporalibus vel prophanis attendenda est, supra disc. 21.

Ita pariter concurrentibus omnibus extremis temporalibus, ratione scilicet fori, causæ, & personarum; Adhuc tamen ubi admixta sit jurisjurandi religio, ex regula quod juramentum legitime præstitum, adeo ut non patiatur defectum naturalem consensus, ex vi, dolo, vel metu, aut errore, expresso, vel præsumpto, servari debeat, quoties absque interitu æternæ salutis, & absque præjudicio morum, vel boni publici principaliter servari potest, cuiuscumque legis positivæ prohibitionem non obstante; Ut (ex. gr.) contingit in ea revalidatione, quod juramentum operatur in actu minoris vel mulieris, aut filii familias, five inter patrem & filium, aut virum, & uxorem, juris civilis prohibitionem non obstante cum similibus, quoniam etiam in foro laicali & inter laicos, in causis prophanis, cum jure canonico potius quàm cum civili procedendum est, ratione religionis.

Fortius verò ubi ipsa causa sit ecclesiastica vel spiritualis, à qua aliquid incidens vel emergens temporale resultet, de quo in foro laicali, & inter laicos agi contingat; Putà in materia matrimoniali, five in materia usuraria, cum similibus, quoniam in jure canonico corrigente, non autem cum civili correcto procedendum est.

Et quamvis, in materia præsertim usuraria, praxis doceat, quod pleraque Tribunalia sæcularia, diversas teneant, ac sequantur opiniones ab iis, quas tenent, ac servant Curia Romana, & Tribunalia ecclesiastica; Putà decernendo interesse etiam sine explicita justificatione requisitorum, quæ vulgò dicuntur Pauli de Castro, five dando interesse fructuum cum similibus; Attamen id non provenit

ex eo, quod neglecto jure canonico corrigente, servetur jus civile correctum, sed provenit ex qualitate facti, quod scilicet in ea regione, ob eius mores, habeantur pro notoriis ac probatis, illa requisita, quorum in Curia pro quadam formalitate specialis justificatione desideratur, & sic diversitas non est circa jus, sed circa factum, ex quo jus oritur, *tit. de usur. pluries*. Ad instar illius indirectæ enervationis juramenti, quæ potestati seu legi sæculari conceditur, presumendo absque alterius probationis necessitate, vim, & metum, vel dolum, seu errorem, &c. *tit. de dotē disc. 143. & tit. de alienat. & contract. prohib. pluries*.

37 Ubi verò præmissa vel similia, quæ spiritualitatem, & consequenter forum animarum, seu finem supernaturalem concernant, cessant, adeo ut agatur de causis merè indifferentibus, & prophanis, inter personas sæculares; Et tunc planum est, ut in foro laicali, sive (ut nostri dicunt) in terris Imperii, cum jure civili, seu temporali judicandum sit, quamvis contrarium expresse disponatur in jure canonico, quod ita potius remanere jus civile seu temporale Pontificis, tanquam Regis seu Principis temporalis, eius temporalis Ditionis, juxta superius insinuatum exemplum circa formam testandi in prophanis coram parochio, & duobus testibus, cum similibus.

Majores autem quæstiones de sepe cadere solent, ubi agatur quidem de causis prophanis indifferentibus in foro laicali, sed cum mixtura personarum ecclesiasticarum, quæ in eo foro litigent cum laicis, ut contingit in clerico Actore, qui contra laicum Reum in istius foro judicium instituerit; Sive in illis causis, in quibus idem clericus Actor, per viam reconventionis sit etiam Reus; Aut ubi à laico sit provocatus ex remedio diffamationum; Vel quod sit evocatus tanquam Actor voluntarius, quatenus sua putaverit interesse; Aut ratione bonorum habitorem ac ipsomet Judicem sæculari; Sive ratione continuationis judicii cepti in statu habili, non obstante superventæ eiusdem status mutatione cum aliis similibus casibus, in quibus contingit ut clericus, vel alia persona ecclesiastica judicetur à foro laicali, quamvis ab eo exempta, *de his agitur tit. de jurisd. disc. § 8. & seqq. § 94*.

39 In istis itaque, vel similibus casibus, intrare solet quæstio, quale jus debeat servari, an canonicum, vel civile; Atque super hoc non modica dignoscitur pugna inter scribentes; Aliquibus, juxta consuetum vitium, factionario more adulantibus propriæ potestati; Ecclesiasticis scilicet pro jure ecclesiastico; Et laicis pro laicali vel civili, ideoque sustinentibus, extrema vitiosa; Et aliquibus, mediam viam eligendo, distinguentibus, inter ordinataria, & decisoria, ut in prima specie servari debeat jus civile, seu stylus illius judicis Tribunalis sæcularis, coram quo causa pendet; In altera verò debeat servari jus canonicum, *Sperell. decif. 10. Rovit. super pragm. 2. de Cler. selvat. num. 16*.

Verùm ista, vel similes generalitates non videntur tutæ, potissimè, quia contrarium, in plerisque Tribunalibus praxis docet, ideoque verius videtur, quod ista non sit materia capax regulæ certæ & generalis, quæ cuicumque casui sit applicabilis, sed quod decisio pendeat ex singulorum casuum qualitate, & circumstantiis, attendendo præferim, an clericus sit Actor, vel Reus, dum in casu, in quo est verè Actor, etiam in decisorii proceditur cum jure civili seu prophano, attenta qualitate illius quid sit Reus, ex regula quod ecclesiasticus Actor sequi

debet forum laici, qui sit Reus; Et quando clericus sit reus, inspiciendum est principium seu origo introductionis causæ, vel contractus, de cuius observantia vel exequutione agatur, an scilicet id sequutum sit in statu sæculari, qui postea sit immutatus, cum aliis similibus considerationibus pro facti qualitate, magis verò pro Tribunalium stylis, quibus, sive de jure, sive de facto deferendum venit.

Cadit autem ista quæstio in illis causis indifferentibus, in quibus si clericus litigaret, in suo foro ecclesiastico judicari deberet juxta dispositionem juris canonici; Secus autem ubi agatur de tali causa, ut de sui natura, non curata qualitate personæ, judicanda veniat juxta legem laicalem, quæ sit eius propria seu peculiaris; Puta in causis feudalibus, quoniam ex eorumdem Canonum dispositione Ecclesia, vel clericus qui possideat feudum ex concessione Domini laici, in iis quæ concernant ipsum feudum, istius foro subiacet, ideoque indistinctè iudicandus est iuxta leges feudales communes, vel illius principatus; Quinimò leges vel consuetudines feudales communes, etiam in foro ecclesiastico in iis, quæ feudum concernant, atque expresse non advertebantur ecclesiasticæ immunitati, seu libertati, servari debent, iuxta opinionem magis communiter receptam, quamvis non desint contradicentes, ut in sua peculiari materia latius advertitur, *dicto disc. § 4. tit. de feud. & in aliis ibidem*.

E converso autem, ubi causa tractetur in foro ecclesiastico; Et tunc aut nulla adest mixtura laicorum, adeo ut iudicium agatur inter personas æque ecclesiasticas, sive illi foro æque subiectas; Et planum est, ut cum iure canonico procedi debeat, quoties illud habeatur, subsidiariè autem cum civili, dum ita iidem Canones disponunt, ut supra.

Adhuc tamen aliqui dantur casus in quibus etsi expressa differentia vigeat inter utrumque ius; Nihilominus civile potius, quam canonicum servari debeat, ratione diversitatis finis, vel respectus; *42* Ut puta est modus computandi gradus consanguinitatis, vel proximitatis, quoniam diversus est ille, qui statuitur per ius civile, ab illo, qui præscribitur per canonicum, dum de iure civili quilibet persona facit gradum; De canonico autem quilibet gradus à duabus personis constituitur; Sed quoniam ius canonicum hunc ordinem præscripsit ad unum effectum, illum scilicet impedimenti matrimonii; Jus autem civile, ad alterum diversum, intestatæ, vel fideicommissariæ successions, idcirco ex probabiliori sententia, etiam in foro canonico, & inter personas ecclesiasticas, in materia successions proceditur iuxta computationem iuris civilis, dum ista non est contrarietas, sed diversitas pro diversitate respectuum, *tit. de success. ab intestat. disc. 17*.

Considerandum est præterea initium, sive origo actus, ex quo illud iudicium proveniat, quoniam si (ex. gr.) ille, qui nunc est clericus, & convenitur in suo foro ecclesiastico ratione clericatus postea *43* superventi, in statu sæculari fecerit contractum, vel alium actum, præter formam præscriptam à lege civili seu laicali, communi, vel particulari, adeo ut non sit validus, neque obligatorius; Esset tamen validus, & obligatorius de jure canonico, si fuisset clericus; Et tunc judicandum videtur cum ea lege laicali, quæ tunc servari debebat, attento scilicet tempore, in quo actus initus est, dum mutatio status personæ, immutare non debet naturam, seu qualitatem actus, qui tunc bene, vel respectivè male initus fuerit, cum ista accidentaliter mutatio causet solum

solum aliam accidentalem mutationem fori, non autem substantiam rei: *tit. de dote disc. 143. tit. de credito disc. 116. in Miscellan. Ecclesiast. disc. 8. & alibi.*

Hinc proinde in facti contingentia, pluries dicere confuevit, quod etiam circa quaedam ordinaria, seu circa formam iudicii, spectata est origine, seruari debet illud jus, quod alias in eo foro seruandum esset; Ut puta, Romana Curia non admittit, quod in foro ecclesiastico, & cum clericis, pro debito pecuniario, seruetur forma iudicii criminalis, quae iuxta ritum M. Curiae Vicariae Neapolis seruatur, super incusatione instrumentorum, & e converso, illa Tribunalia laicalia, non admittunt, ut in foro saeculari, contra laicos praestitetur forma iudicii executivi obligationis cameralis, quamvis debitor, iuxta unam, vel respectiue alteram formam expressè se obligasset, quoties id gestum sit de tempore, quo persona erat respectiue in eo statu; Sed si aliquis dum erat saecularis, iuxta consuetam aliorum saecularium regionis formam, se obligaverit ad formam dicti ritus, vel alterius consimilis legis laicalis; Aut dum esset clericus, se obligaverit iuxta dictam formam Camere, sive iuxta aliam formam, cum qua ecclesiastici se obligant; Tunc nulla videtur subesse ratio, cur subsequens accidentalis mutatio status debeat facere cessare istam obligationem, atque tollere jus alteri, cuius favore facta est obligatio; Ideoque illa forma adhuc seruari, seu praestitari debet; Non quidem in vim illius legis, vel styli, ex quo ea proveniat; Minusque in illa forma praecisa, & poenali, ut praesertim est illa praefati ritus, sed tanquam ex pacto executivum, ob quod processus executivus, & summarius adhiberi debeat, *dicto disc. 116. de credito.*

Posito itaque, quod unum, vel respectiue alterum, ecclesiasticum, seu canonicum, vel e converso laicale, seu civile jus in genere debeat seruari, ac attendi; Inerit autem quaestio inter plures eiusdem generis species; Et tunc unum ab altero distinguendo; Quatenus pertinet ad laicale, seu civile, quod in forensi praxi est frequentius, cum illud sit complexivum plurium specierum, quae superius distinctae sunt, praesupposita diversarum legum eiusdem generis validitate, cum suis requisitis, de quibus infra.

Primum locum in iudicando occupat illud jus, quod supra ultimo loco est recensitum, nempe ⁴⁴ particulare, seu municipale, quod habeat aliqua Universitas subalterna, & quae comparatiue ad Universitatem totius loci singularem personam formalem praesentet; inter eiusdem tamen universitatis, vel corporis personas, seu membra subordinata, cum declarationibus, de quibus infra, circa maiorem, vel minorem huiusmodi iurium particularium operationem, quae pendet à maiori vel minori auctoritate, ex qua robur accipit, ex regula quod jus proprium, & particulare praevalet iuri magis generali, ut proxime infra.

⁴⁵ Isto autem jure deficiente; Secundum locum occupat jus statutarium vel municipale ipsius loci, in quo sit controversia, vel de quo sint contentiones, quamvis ageretur de loco subdito alicui Civitati etiam subdita, utpote, de comitatu, vel districtu, quoniam illud Statutum magis particulare, praevallet alteri statuto magis generali Civitatis dominantis, quod omnibus comitatensibus vel districtualibus est commune in defectum proprii Statuti particularis; Vel quia nullatenus extet, Vel quia casus controversiae in eo sit omisus, *tit. de dote disc. 34. tit.*

de success. disc. 41. tit. de alienat. & contrah. disc. 39. & sequens. Et successivè tertium locum occupat dictum Statutum Civitatis dominantis, quod praevallet infra scriptis aliis iuribus magis communibus.

Quartum occupat illud jus, quod est generale totius principatus, in quo, ut superius insinuatum ⁴⁶ est, dicendum venit, potius jus commune, quam municipale, habens juris particularis nuncupationem, per quemdam modum loquendi, comparatiue ad ius, quod est magis commune pluribus, ac diversis principatibus, & quod consistit in ipsis legibus Romanorum.

Et demum, ultimum occupat locum, in defectum omnium praecedentium, ius commune civile Romanorum; Et quando etiam istud in casu contro- ⁴⁷ versiae desit, ut frequenter contingit, quoniam plura sunt negotia, quam sint leges, unde propterea in dies contingunt casus non vix, tunc subintrat ius canonicum, *tit. de servitut. disc. 1.* Idque praesertim dicendum in Italia, tanquam lex notabilis principatus adiacentis facta per illum Principem, qui quandam habitualement, ac respectiue actualement potestatem habet in toto Mundo, ut alibi advertitur, *in relatione Curiae disc. 2.*

Quando vero contingat, quod neque ius canonicum provideat, super casu controversiae, quodque ⁴⁸ apud DD. ex principiis, vel ex mente unius, vel alterius iuris ille non reperitur decisus; Tunc recurrendum est ad leges aliorum Regnorum, vel principatum adiacentium; Praesertim verò, ubi delegum civilium interpretatione agatur, est recurrendum ad leges Partitarum Hispaniae, utpote de sumptibus pro maiori parte ab eisdem legibus civilibus post earum inventionem, ac etiam ad alias leges eiusdem Hispaniae, quae dicuntur *fori*, utpote in notabili parte derivatae quoque à dictis legibus, & ex Codice qui per Reges Gothorum ad emulationem Codicis Justiniani, compositus fuit, *dicto tit. de servit. disc. 1. & tit. de Regal. ad disc. 160. in supplemento, & tit. de success. disc. 41. num. 192. remiss.*

In altero autem genere Juris ecclesiastici seu canonici; Retinetur idem ordo comparatiue, quod ⁴⁹ scilicet, prius attenditur jus magis particulare, quod consistit in legibus, vel Statutis alicuius Capituli, vel Collegii, aut alterius ecclesiasticae Universitatis in iis, quae se ipsam, eiusque membra concernunt; Postea verò attenduntur Constitutiones Synodales dioecesis; Et in istarum defectum, successivè, & gradatim Constitutiones Synodales Provinciae; Et demum ius canonicum, seu Pontificium generale, sive sit illud quod continetur in libris Decretalium, Clementinarum, & Extravagantium, seu in Conciliis generalibus, vel in iis Apostolicis Constitutionibus, quae per viam legis per Papam uti Papam, pro Ecclesia universali conditae sint.

Isto autem jure quoque deficiente; Quamvis ⁵⁰ iidem canones disponant, ut ad leges civiles recurri debeat, unde propterea Doctores generaliter hanc firmant propositionem; Attamen ea intelligenda venit pro subiectae materiae exigentia, quoniam si agitur de re prophana seu temporali, id rectè procedit, atque deficiente dictis legibus civilibus, subintrant aliae leges laicales particulares vel supra; Sed si agitur de materia ecclesiastica vel spirituali, tunc recurrendum potius venit ad Sanctorum Patrum sententias, ac traditiones, vel ad regulas, seu propositiones Theologicas.

Procedunt haec omnia respectiue in professoribus eiusdem Christianae Religionis, qui sub unius Fidei

Fidei vexillo, in eadem humana societate vivant; Cedit autem difficultas respectu infidelium, in quibus, quoad praxim forensem ista dubitandi ratio cadit solum pro Judæis seu hæbreis, qui mosaicam legem adhuc retinent, dum istorum incolatus inter Christianos cum libero & pacifico commercio pro ditionum diversitate permittitur, juxta præsertim penè generalem usum principatuum Italia, illis exceptis, qui per Regem Catholicum possidentur. *fit præsertim mentio tit. de usur. disc. 6. & tit. de Regal. disc. 100. & seqq. & ubi ut infra.*

In istis itaque intrat quæstio, an cessante mixtura Christianorum, adeo ut agatur de casibus, qui inter eos contingant, tam in ordinariis, quam in decisoriiis, in judicando, procedi debeat cum lege Mosaica, ejusque Interpretibus, vel potius cum eisdem legibus, cum quibus ordinatim ut supra, ejusdem loci populus christianus regitur; Atque in hoc, magna dignoscitur scribentium lucta; Multis unam; Multisque alteram opinionem tenentibus; Adeo ut eadem Rota Romana, desuper variaverit in secunda tamen opinione, maturius persistendo, ut dicto jure Mosaico jam evacuato, in rebus præsertim indifferentibus, eodem jure quo alii vivunt, ipsi vivere debeant, juxta declarationes, de quibus in suis respectivè sedibus. *Rot. decif. 316. post 2. vol. consil. Farinac. Coccin. decif. 676. repetit. decif. 414. par. 1. recent. Agitur tit. de dote disc. 132. & tit. de matrimonio disc. 15. ubique allegantur concordantes. & præsertim Ciriac. contr. 240. & sequ. & Farinac. in fragmen. verbo Judæi.*

Ubi verò de iis controversiis agatur quæ Christianis quoque communes sint, ad eum eos rum mixtura accedat, extra minorem controversiam est receptum, ut jure aliorum civium habeantur, non solum super Statutorum, aliorumque jurium usu arctativo & odioso, sed etiam super eodem favorabili in præjudicium Christianorum, & quamvis favor cuidam æquitati innixus sit, adeo ut generaliter in omnibus tam favorabilibus, quam odiosis, jure aliorum civium, & incolarum habeantur; Exceptis iis, quæ finem supernaturalem, ac merita, & viam christianæ fidei concernunt, quorum ipsi sunt incapaces, *lois citat. & tit. de servit. disc. 70. & tit. de dote disc. 132.*

Quia verò aliquando, in Statutis localibus dispositum est, ut in eorum defectum ad jus commune recurri debeat; Hinc ista dispositione accedente, intrat quæstio quæ inter scribentes, non parum controversa est, quale jus veniat, an scilicet illud particulare Civitatis dominantis, vel potius alterum, quod vulgò commune dicitur, constitutum ex legibus civilibus Romanorum, ut supra; Magis autem communiter recepta videtur opinio, juxta hanc secundum partem, ut scilicet jus commune Romanorum potius attendi debeat. *tit. de success. disc. 41. num. 127. remiss.*

Ad illum autem casum mixtum DD. descendere non videntur, in quo scilicet, duplicis Juris communis species, in eodem principatu, vel ditione habeatur, quia nempe unum sit prædictum & alterum constitutum ex legibus generalibus conditis per Principem supremum, quæ universo principatui sint communes, juxta superius recensita exempla; Istoque casu, facti potius ac voluntatis, quam juris ista quæstio videtur, de quo scilicet jure statuantes intelligere voluerint; Ideoque ante omnia ad facti circumstantias, pro

Card. de Luca de judiciis & judicialibus.

hujusmodi voluntatis indagazione, vel interpretatione recurrendum videretur, adeo ut ex eis, etiam in casu dictæ quæstionis cum Statuto particulari Civitatis dominantis, altera minus recepta opinio sequenda sit; Ad instar eorum, quæ in materia ultimarum voluntatum habemus; Sed quando factum non assistat, adeo ut cum sola dispositione vel præsumptione juris procedendum sit; Tunc pro meo tenent, probabilius videtur, ut jus generale Regni, vel principatus (quod commune quoque dicitur) attendi debeat, dum magna differentia est inter istud, & alterum pariter municipale Civitatis etiam subditæ, cui dominantis titulus improprie tribuitur, ratione magis conspicui, seu quodammodo metropolitici loci inter plura, quæ in eodem territorio vel districtu sint, dum huic juri non congruit terminus juris communis, ut congruit alteri; Ac etiam quia frequentior praxis docet, ut inter incolas Civitatis, & illos districtus, vel comitatus, quædam dignosci videatur æmulatio, quodque Comitatus, quodammodo superioritatem æquè subditæ Civitatis abhorreant; Ac propterea verisimile est quod in casibus, in quibus eorum lex particularis non provideat, potius recurrere voluerint ad illud jus, quod sit aliis commune; Sed hæc ratio non congruit legi universali principatus, ut supra.

Super prædictarum autem legum respectivè auctoritate, vel efficacia, quæstiones cadunt, & præsertim ubi agitur de localibus, seu municipalibus, quarum respectu notabilis est differentia inter jus scriptum, quod statutarium dicitur, & non scriptum, quod dicitur consuetudinarium; Quando etenim de hoc secundo agitur, atque in eo verificentur requisita, quæ in jure desiderantur in consuetudine contra jus, quia scilicet, cum actuum frequentia & populi consensu, accedat pacifica, & non interrupta univoca observantia quadragenaria; Et tunc, etiam si de Civitatibus, & locis subditis, quinimò inferioribus, & districtualibus agatur, illa attenditur, ac prævalet juri communi, sive universali, quamvis agatur de consuetudine contra jus, quoties ea non sit super iis, in quibus expressè reprobata sit, adeo ut corruptelæ nomen mereatur. *in adnot. ad Concil. Tridentin. disc. 20. & ubi.*

Ubi verò agitur de jure particulari scripto, tunc distinguendo jus ecclesiasticum, à temporali; Quatenus pertinet ad ecclesiasticum, quod conditum sit per eum, qui superiorem recognoscit; Ut (ex. gr.) sunt Constitutiones synodales diœcesanæ, vel provinciales, vel Statuta Capitularia, & similia; Et tunc attenduntur in iis, quæ sint juxta, vel præter jus commune, non autem contra, cum subdito non detur facultas corrigendi leges superioris, cum quibus ipse, licet invitus, vivere tenetur; Nisi adapteatur ratio specialis confirmationis de qua habetur infra agendo de legibus laicalibus, de Constitutionibus synodalibus, ut non attendantur contra jus in annot. ad Concil. Trid. disc. 30. & infra disc. 37.

Quo verò ad jus ecclesiasticum commune, id est pontificium; Respectu illius, quod in corpore juris canonici registratum est, sive in Conciliis generalibus; Super ejus efficacia, nulla cadit quæstio, illis locis exceptis, in quibus quoad ultimum Concilium Tridentinum, per Ecclesiam toleretur non acceptatio, vel non usus in eisdem *annot. ad Conc. Trid. & tit. de matrim. pluries.*

Difficultates verò cadunt super novis legibus particularibus, quæ Apostolicæ Constitutiones, vel Bullæ dicuntur, an scilicet indigeant illis requisitis, quæ desiderantur in legibus laicalibus, publicationis scilicet cum certo termino taciti consensus populorum per usum, vel per non contradictionem intra dictum terminum. *Farinac. in fragm. verbo lex, Sperell dec. 15. Præsumpt. obs. 13. & 14.*

Verum pro regula est receptum, ut hæc requisita desideranda non sint, ob eam differentie rationem, inter leges Pontificis, & aliorum Principum sæcularium, quod isti eorum potestatem metiuntur à populo, ille autem independenter à populo, eam immediatè metitur à Deo, ideoque efficacia legis pendere non debet à populorum usu, vel cōsensu; Potissimè quia, leges pontificiæ continere solent decretum irritans, & clausulam *sublata &c.* ex quibus inficitur quicumque contrarius usus, imò impeditur ne nascatur. *tit. de alien. & contract. disc. 35. & alibi pluries.*

Adhuc tamen, his non obstantibus, quandoque verificatur, papalium legum tacita, sive implicita abolitio, quæ resultat ex non usu, vel usu contrario, quando ille sit talis, ut redeat Papæ, ejusque officialium verisimilem scientiam, & tolerantiam, ex quibus resultat ejus virtualis, vel implicitus consensus, ex quo potius quàm ex facto populi, & subditorum, dicta abolitio resultat. *decis. 194. par. 4. rec. tom. 2. & advertitur pluries alibi.*

Quo verò ad leges prophanas, seu laicales; Respectu illarum, quæ insertæ sunt in corpore Juris civilis, juxta compilationem Iustiniani, nulla cadit quæstio, super earum efficacia, illis particularibus exceptis, quas usus non recepit; Ut exempli gratia est illa lex, quæ abolita dicitur in materia dotali per illam consuetudinem, quæ Martini dicitur, cum similibus.

Quia verò aliqui moderni Professores, græcarum literarum aliquam habentes peritiam, in Codicibus moderno tempore impressis, aliquas inseruerunt, ex eorum privata auctoritate leges, quæ ex græcis Imperialibus Constitutionibus de promptæ sunt; Hinc oriri solet quæstio, an istæ vim legum habeant, probabilior autem est negativa opinio, ex rationibus alibi insinuatis, occasione agendi de hujusmodi legum dispositione. *tit. de servitut. disc. 1.*

Ubi autem agatur de altera specie mixta, illius scilicet juris, quod dicitur commune, vel universale in ipso Regno vel principatu, comparative autem dicitur particulare; Ut (ex. gr.) sunt Constitutiones, Pragmaticæ, & Capitula Regni Neapolitani, & Constitutiones, & Decreta Sabaudia, & Mediolanis ac similes leges; Et tunc, aut agitur de illis legibus, quæ jam in voluminibus insertæ sunt, atque usu receptæ, & nulla pariter cadit ratio dubitandi, quoties non doceatur legitimè de non usu præscriptivo, qui in dubio non præsumitur, sed per allegantem est probandus. *tit. de success. ab intest. disc. 26.*

Aut verò de legibus, & Constitutionibus, quæ de novo fiant; Et tunc, juxta regulas generales juris communis, ad hoc ut obligent, requirunt acceptionem populorum, saltem implicitam per non contradictionem post publicationem infra certum terminum. *apud allegatos supra lit. M.* Adhuc tamen in hoc singulorum principatum stylis deferendum est, qui varii esse solent, ni-

miumque rari sunt casus in praxi, in quibus, legum proprii Principis contraventio, ex isto capite excusetur.

Quo verò ad tertiam speciem illius juris, quod vere, & proprie, particulare, seu municipale, aut statutarium dicitur, quod scilicet ordinatum sit per Civitatem, vel locum, aut respectivè per Baronem seu Domicellum subditum, adeo ut desit jus regale faciendi, ac destruendi leges positivas Et tunc, regulariter istis prohibito est Statuta, & leges condere sine licentia proprii Principis; Potissimè verò in Statu ecclesiastico, ubi ultra generalem prohibitionem juris communis, habetur altera, quæ resultat ex Constitutione Ægidiana. *tit. de success. disc. 25. & tit. de testam. disc. 30.* ac propterea ut legis vim habeant, necessaria est Principis confirmatio, quæ duplex esse solet; Una scilicet expressa; Altera verò tacita seu præsumpta, quæ resultat ex longissimi temporis observantia, per quam generaliter extrinsecæ solemnitates præsumuntur.

Prima species confirmationis expressæ, subdistinguitur in duas alias species, quarum una dicitur in forma specifica; Altera verò in forma communi; Cum ea notabili differentia inter unam & alteram, quod quando est in forma specifica, tunc hujusmodi leges, vel Statuta attenduntur, etiam in iis, quæ sint contraria juri communi, ejusque correctoria, quoties confirmatio concessa sit per Principem supremum, cui competat potestas; Ubi verò sit in forma communi, tunc attendenda sunt, & valent solum in iis quæ sint juxta vel præter dispositionem juris communis, non autem contra. *dicto disc. 25. de success. & tit. de Testam. disc. 30.* Præterquam ubi statutum sit contra unum jus novum, sed juxta alterum jus antiquum ad quod fiat revertio ex aliqua juxta causâ; Ut (ex. gr.) contingit in statutis excludentibus feminas, vel cognatos propter masculos, vel propter agnatos, cum similibus. *dicto tit. de success. dicto disc. 25. & dicto discursu 30. de Testam.*

Quare frequenter in praxi disputari solet de ista qualitate, seu natura confirmationis, an sit juxta unam, vel juxta alteram speciem pro dictis effectibus exinde resultantibus; Atque ubi non constat de confirmatione expressa, adeo ut de tacita seu præsumpta agatur; Tunc regula est, ut censenda veniat in forma communi. *Buratt. decis. 6. decis. 438. par. 4. rec. tom. 3. tit. de servitut. discurs. 71. & de dote disc. 143.* Nisi bene justificetur observantia immemorabilis vel centenaria, cujus vigore, juxta unius vel alterius consuetam operationem, allegare liceat quemcumque titulum de mundo meliorem; Sive, nisi juxta considerationem, de qua supra agatur de legibus, vel Statutis illius Civitatis, quæ hodie sit subdita, de tempore autem quo ea condidit, esset in statu libertatis, atque se gereret pro Republica cum possessione omnium regalium, ac juris principatus, dum tali casu, subsequuta observantia inducit præsumptionem, quod novus Dominus, cujus subdita effecta est, durationi & continuationi legum, quas jam habebat, atque de tempore habili ordinaverat, præbuerit assensum, de facili præsumendum eo ipso quod non constat de revocatione, sed potius de aliqua observantia, quæ isto casu dicenda venit potius interpretativa, quàm præscriptiva; Ideoque ad tempus ordinationis nimium reflectendum est.

Acce-

Accedente autem confirmatione expressa, cuius existentia cessare facit omnem presumptionem (dum hæc non intrat in claris, & expressis) Et tunc confirmatio in forma specifica, ea est, quæ fiat inserto tenore rei confirmata, aliàs dicitur in forma communi. *Cocim. dec. 1573. & 1763. dec. 222. par. 7. rec. & in aliis proximè infra.*

Adhuc tamen datur casus, ut absque tenoris insertione, dicenda veniat in forma specifica, ubi scilicet, juxta commendabilem Curie stylum, commissi fuerit revisio, & discussio Statutorum seu Constitutionum alicui Congregationi, vel Magistratui, ad cuius relationem, causa cognita, postmodum confirmatio concessa sit, Sive quod aliàs ex facto, verè, non autem ex sola clausula apponi solita, constet de scientia omnium, quæ continentur in legibus confirmatis, inspectata principaliter ratione, cui ista distinctio innixa est; Quod scilicet, sciens Princeps, legem esse juris communis correctoriam, adhuc eam confirmaverit, atque observari voluerit, cum tunc juris communis correctio non proveniat à statuyente, seu à legislatore, qui talem non habet potestatem, sed potius à confirmante, si tamen ipse illam habeat. *dec. 192. & 210. par. 1. rec. dec. 166. par. 5. dicta dec. 222. par. 7. Spad. conf. 381. 2.*

64 Istæ autem distinctiones, pariformiter procedunt in omnibus aliis legibus magis particularibus, quæ ordinantur per inferiores, vel subalternas Universitates, superius quoque insinuatæ; Puta per Capitula Cathedralium, & Collegiarum, sive per Collegia, vel Universitates artium, vel professionum; Aut per Fraternalitates &c. dum istis conceditur solum facultas ordinandi leges & Statuta in iis quæ concernunt eorum regimen æconomicum, vel etiam civile honestum, & juri non contrarium, neque tertio præjudiciale; Ad instar illarum legum, & ordinationum, quas quilibet privatus paterfamilias in ejus domo cum ejus familia faciat; In aliis vero requiritur confirmatio juxta supradictas distinctiones. *Burati. & add. dec. 758. dec. 337. par. 5. 115. par. 6. 32. & 107. par. 7. dec. 317. par. 10. add. ad dec. 20. par. 3. rec. in quibus de mater. statut. Capitalar.*

65 Procedunt hæc in ordine ad vim, vel necessariam observantiam juris scripti, vel non scripti, quod legitimum & obligatorium dici valeat; Ubi verò, posita ista qualitate, de ejusdem juris ambigui interpretatione agatur; Et tunc observantia in primis attendi debet, dummodo tamen ea univoca sit, & uniformis, per aliquod tempus considerabile, & cum considerabili frequentia actum, juxta subjectam materiam, aliasque facti circumstantias; Nimium etenim observantiæ deferendum venit, ex vulgari, atque in praxi frequenti propositione, quod observantia dicitur optima Interpretis, & interpretationum regina, adeo ut verborum etiam proprietati, vel grammaticali significationi prævaleat; quoties tamen agatur de lege dubia, cui congruat terminus observantiæ interpretatiæ, qui non datur in lege clara & expressa, sed requiritur diversa observantia præscriptiva, cum rigorosis requisitis præscriptionis, vel consuetudinis contra jus, *tit. de dote disc. 143. tit. de alienat. & contract. disc. 1. de off. 59. par. 10. rec. tit. de success. ab intest. disc. 15. & sæpius.*

66 Cessante autem isto modo interpretandi, adeo ut agatur de interpretatione faciendi per Iudicem; Tunc communis distinctio adhiberi

Card. de Luca de iudiciis & judicialibus.

solet generaliter, inter jus commune, & jus statutarium, seu municipale; Ut scilicet primi tanquam favorabilis, lata & benigna interpretatio fieri debeat, attendendo rationem, ob cuius identitatem extensio ad casus omisso admittatur, ut etiam admittuntur illationes, vel inductiones, sive argumenta à contrario sensu; Ista verò omnia denegantur dicto alteri juri particulari, seu municipali, quod odiosum, ac exorbitans reputatur, ideoque strictam, ac rigorosam recipit interpretationem, ut quominus fieri potest, corrigat jus commune, vel ab eo deviet, ac propterea ad illud, in casu omisso, vel dubio est recurrendum; Strictè, nimiumque rigorosè per quandam speciem judaismi, prohibita extensione, quamvis identitas, vel majoritas rationis, eam suadeat, quasi quod non nisi ad præcisos limites verborum attendi debeat, ut latius advertitur in materia intestatæ successionis, ubi peculiaris huiusmodi legum sedes esse videtur. *tit. de success. ab intest. d. disc. 15. & in aliis.*

Verùm ut supra advertitur, parum probabilis est hæc generalis distinctio duorum tantum generum, juris communis scilicet, & particularis, cum reflectendum sit ad dictum alterum genus mixtum illius juris, quod conditum sit à proprio Principe, sive à Civitate habente jura Principis, quod dicitur particulare, comparative ad alias mundi partes, sed in proprio principatu, est commune, ideoque sub prima dictæ distinctionis parte potius cadere debet, quam sub altera.

Quinimò etiam respectu alterius juris verè municipalis, quod cadit sub dicta secunda parte distinctionis; Adhuc pro meo iudicio parum probabile videtur atque species est judaismi, cum dicta generalitate procedere in omni casu, cum potius subjecta materia id regulare debeat, vel latius in dicta successionum sede, ac alibi advertitur. *d. tit. de success. ab int. disc. 1. & 15. & in aliis.*

Ubi autem agatur de interpretatione juris communis Civilis, vel Canonici, quod ambiguum sit, seu varios recipere valeat intellectus; Aut quod casus controversiæ, non sit expressè ab uno, vel ab altero jure decisus; Et tunc recurrendum est ad interpretationes Doctorum, vel ad decisiones Tribunalium. 67

Ad id autem hodie frequentius restringi videntur Iudicis partes; Nimium enim rari sunt casus, in quibus leges adeo claræ habeantur, ut ad DD. auctoritates recurrere non oporteat; ubi etenim casus expressè, & clarè decisus est à lege, quæ necessariam facit auctoritatem, tunc non de facili ad contentiosum iudicium, ille deducitur. 68

Id autem provenit, vel ob immutatos mores; Vel ob immutatum usum linguæ latinæ in eo adeo longo intervallo plurium sæculorum, inter legum ordinationem, & inventionem, seu restitutionem, unde propterea leges à primis Interpretibus varios receperunt intellectus; sive quod illos, quos dicti primi dederunt, moderniores in lingua latina magis eruditi, erroneos convincere voluerint; Vel (& frequentius,) quod mixtura, sive alteratio circumstantiarum, omnes penè casus, ita mixtos, vel alteratos reddat, ut non de facili legum litera, eis adaptetur; Prout etiam pleræque quæstiones, ex Interpretum potius subtilitatibus, vel considerationibus ortæ sunt, ut potè non decisæ per leges, quæ per diversarum opinionum sequaces eis, quamvis diversis, pariformiter adaptentur.

N 2

Atque

Atque hinc prodiit, quod ista facultas ad propositiones seu conclusiones redacta sit, cum quibus procedi videretur, penè neglecto legum, vel textuum studio; Non quod legum auctoritas, etiam hodie, omnium melior, ac necessaria non reputetur; Sed quia, easdem leges, earum Interpretes diversimodè intellexerunt, vel applicarunt; Unde propterea obscurum remanet quid verè lex disponat; Idque non de facili percipiunt illi, qui in sola rerum superficie discurrentes, omnia scire prætendunt, cum nihil sciant, ac propterea edarguere solent modernorum legistarum usum, quod in iudicando, vel consulendo, cum textibus non procedant, Siquidem in hoc est punctus quæstionis, quid se-textus velit, ac decidat, sive ob aliquam eorundem contrarietatem, quam Juristæ, *antinomiam* appellant.

Fortius verò quia mixtura tot iurium nempe; Civilis, Canonici, Feudalis; Et duplicis particularis ut supra; Ac etiam mixtura quarundam consuetudinum generalium, quas ex traditionibus antiquorum DD. receptas habemus; Et alia mixtura cuiusdam non scriptæ canonice æquitatis, produxit in ista facultate quoddam mixtum, quod de omnibus participat, adeo ut (ex aliis insinuatis, si *Papiani & Vulpiani*, aliique illorum temporum Jurisconsulti, quorum Responsa tanquam leges hodie veneramur, resurgerent, quidquid sit in scholis & academiis,) in foro tamen prædico, inter idiotas connumerari mererentur, atque de facili a quolibet novitio Sollicitatore, (ut vulgò dicitur,) ponerentur in sacco; Idemque fortè; *Aristoteli*; Et *Platoni*, *Hypocrati*, & *Celfo*, aliisque antiquis aliarum facultatum professoribus, quos tanquam magistros veneramur, contingeret; Quinimò in hac facultate etiam in ipsismet modernioribus magistris; *Acurisio*; *Azone*; *Cyno*; *Bartholo*; *Baldo*; *Innocentio*; *Io. Andrea*; & similibus; Talis est temporum ac mundi rerum vicissitudo Omnes etenim Scriptores inter se varii, vel contrarii, leges, & textus adducunt, imò quandoque eosdem, eo quia quælibet partium proprio sensui adaptare velit, ideoque impossibile est cum illis tantum procedere; Non per hoc tamen eis omninò neglectis in sola traditione DD. absque aliquo examine legum procedendum est, ideoque vitium est in utroque extremo.

In hoc igitur conflictu, seu ambiguitate; Primum locum occupare debet, iudicandi receptus stylus in eo Tribunali, in quo controversia pendet; Sive in eo Tribunali majori, a quo necessariam dependentiam habeant alia, in quibus causæ pendeant. *De stylo iudicandi Rovit. cons. 18. lib. 1. Franch. dec. 91. 238. & 722.*

Verum advertendum est (ne incidatur in æquivoca) quod alius est iudicandi stylus; Et alia est auctoritas aliquarum decisionum, quæ a Tribunalibus prodierint; In hoc etenim versari solet æquivocum aliquorum, qui istos terminos confundunt, Siquidem iudicandi stylus propriè est ille, qui, juxta unam opinionem, ad minus per duas iudicaturas, juxta verò alteram, per plures ita inductus sit, in aliquo articulo dubio, quia generaliter, ac in abstracto pro quibuscumque casibus illud Tribunal sive illius Civitatis vel Ditionis Tribunaliaeam, & non alteram sequantur opinionem in articulo ambiguo, qui habeat opiniones, ac rationes hinc inde proxime supra, Ut puta (ex gr.) In materia interesse lucri cessantis vel damni emergentis; Curia Romana genera-

liter tenet opinionem, ut justificari debeant requisita in quolibet casu præciso; Alia verò Tribunalia, & præsertim laicalia, fortè pro majori parte tenent, ut sufficere justificatio generica, sive illa, quæ notoria reputatur. *tit. de usuris pluries* Sive in quæstione, an filii in conditione positi cenſeantur vocati, multa Tribunalia, & forsan pro majori parte tenent negativam; Alia verò, & præsertim in Dominio Veneto, sequuntur affirmativam, cum similibus. *tit. de fideicommiss. disc. 73.*

Quinimò ista diversitas dignoscitur etiam inter Tribunalia ejusdem Civitatis; Puta in quæstione, an pro legato competat via executiva; Rota tenet opinionem negativam *Alexandri*; Et tamen Auditor Camerae & Signatura, aliaque Tribunalia, sequuntur opinionem *Angeli. tit. de legatis disc. 6.* Sive in materia *cap. Odoardus*, Tribunalia Auditoris Camerae, & Rota habent unum stylum magis rigorosum, illud non admittendi, quando addit obligatio cameralis, vel quod debitum sit culposum; Tribunal autem Vicarii illud facilius admittit. *tit. de credito disc. 119.* cum similibus.

Item alii dicuntur styli in iudicando, qui respiciunt decisoria; Et alii dicuntur styli in procedendo, qui respiciunt ordinatoria; Atque inter eos ea præsertim notabilis dignoscitur differentia circa modum probationis, quod scilicet illi qui respiciunt ordinatoria, facilius probantur per attestations Curialium, seu Causidicorum, & Notariorum. *Burrat. & add. decif. 124. & 735. dec. 427. par. 9. rec.* Illi vero qui respiciunt decisoria, indigent formali & exacta justificatione, & potissimè cum frequentia rerum iudicarum, sive quod stylus sit notorius ex aliquo decreto generali, vel reiterato testimonio ejusdem Tribunalis in ejus decisionibus; Ut præsertim (ex gr.) habemus in ea quæstione, an obligatio de proprio, facta per hæredem, tollat beneficium inventarii, quoniam varii varia tenent, sed Sac. Consilium Neapolitanum, cum quodam decreto generali quod dicitur *quatuor aularum*, se declaravit sequi, & canonizare, opinionem negativam *de hoc agitur tit. de dote disc. 28. & tit. de hærede disc. 8.* Id etenim non continet legem (ut pragmaticorum ignarum vulgus credit, quoniam Judices non sunt legislatores,) sed continet firmam declarationem styli iudicandi, cui inferiora, & subordinata Tribunalia se conformare debent.

Secundum locum, præcedenti valde proximum, ob rationis identitatem, vel proximitatem occupant decisiones, quæ occasione consimilium controversiarum, prodierint in eodem Tribunali, in quo causa vertitur; Sive in altero majori, cui illud, in quo causa pendet, subordinatum esse debeat, quoniam licet exemplis non sit iudicandum, neque par in parem habeat imperium, unde propterea iudicium sedentium uno tempore, vel in una aula, ligare non debet eos, qui diverso tempore vel in diversa aula, seu turno in eodem Tribunali sedeant; Adhuc tamen ista dicitur doctrina majoris ponderis, majorisque auctoritatis, quasi per quandam styli indicationem, aut initium. *de auctoritate decisionum Tribunalium Assl. dec. 96. & 190. Capic. Latr. consult. 6. Scaccia de sent. & de re jud. gl. 4. quæst. 24. Niger de laudem tom. 1. quæst. 45.*

Tertium locum occupare debent eadem aliorum magnorum Tribunalium Collegiatorum deci-

decisiones, quamvis Iudex, vel Tribunal, in quo causa pendet; nullam ab eis habeat dependentiam, quoniam in concursu auctoritatum singulorum seu privatorum DD. longè magis, & absque dubio æstimandum est illud plurimum in simul congregatorum iudicium quod prævia disputationis trutina, prævioque illo lumine, quod ab Advocatis, & defensoribus, hinc inde scribentibus habitum est, cum solis sensibus veritatis, & iustitiæ proderit, ut in dubio est præsumendum

74 Quartum locum, ob aliquam rationis paritatem, occupare debebunt illa vota, quæ per singulos Iudices, ad instar decisionum, quas ædunt Tribunalia collegiata, edita sint, dum pariter cum eodem sensu veritatis, & iustitiæ, qui in dubio præsumendus est, atque prævio dicto lumine, quod ab Advocatis, & defensorum certamine recipitur, prodierunt; Et quibus votis; alii qui licet vel temerè, vel imprudenter, decisionum titulum, vel nuncupationem tribuerunt; Magis verò temerè, vel imprudenter illi, si qui sint, qui hunc titulum tribuant privatis adnotationibus, absque dicta qualitate iudicaturæ.

Minor tamen erit huiusmodi votorum, vel singularium decisionum auctoritas, quam sit illa Tribunalium collegiatorum, ob eam rationem, ob quam fides præstanta est pluribus testibus contestibus, quam unico; prodita etiam inter ipsamet decisiones Tribunalium collegiatorum, dignoscitur eadem differentia, majoris vel minoris auctoritatis, quæ habetur inter ipsosmet testes, tam ratione numeri, quam ratione qualitatis personalis; Sive ob maiorem, vel minorem causæ scientiam quam assignant. *supra disc. 32.*

76 Quintum locum, consequutivè, & ex quadam paritate rationis, occupare debent Responsa decisiva, seu pro veritate; Sextum traditiones DD. in lecturis, vel in tractatibus, ut potè ad solam veritatem; Septimum (cum modica tamen, & tali quali fide) Consultentes ad causarum & requirerentium oportunitatem, cum ista dicatur doctrina suspecta; & venalis, ideoque iustitiæ ac Reipublicæ præjudiciale; Ideoque pro meo iudicio perniciosum reputatur, ut publicæ luci sub nomine responsum seu consiliorum, aut forensium controversiarum, seu disceptationum, ædantur illæ informationes, quas Advocati conducti ad earum defensionem, & oportunitatem coram Iudicibus fecerunt; Ultimum locum cum penè nulla auctoritate tribuendum esse videtur simplicibus Collectoribus, vel Repertoriantibus qui absque aliquo discursu, vel proprio iudicio transcribunt, vel referunt, dicta aliorum.

Et quoniam in plenisque articulis, vel quæstionibus adeo Scribentes in copioso numero per classes divisi sunt, ut vix dignoscivaleat, quænam sit communis, vel magis communis, adeo ut aliqui laborem assumpserint, conficiendi volumina super communi contra communem; Atque alii in hoc proposito statuunt terminos grammaticales, positivi, comparativi, & superlativi; Nempe communis, magis communis, & communissima; Hinc proinde, solent moderni professores cum magno improbo, & nauseativo, (ut dici solet) humerorum labore, absque aliqua ingenii operatione, vel parte, facere collectaneas Doctorum per quamdam speciem catalogi, seu litanie ad effectum ostendendi quod major numerus eis assistat, non distinguendo species, vel qualitates Doctorum, vel dicta, an scilicet sint

Card. de Luca de iudiciis & judicialibus.

de illis, qui fundate, & per rationes in forma discursiva id asserant, vel potius collectores, aut simplices relatores, vel loquentes obiter, & ad alium effectum sive in consiliis venalibus, cum similibus ponderationibus, quæ haberi debent. *advertitur in relatione Curie agendo de Advocatis, & Procuratoribus, & de modo scribendi disc. 46.*

77 Minusque ponderando id quod principaliter, ac omninò ponderandum est etiam super decisionibus, & auctoritatibus classicis, multò verò magis ubi agatur de consiliis suspectis, ut scilicet fiat combinatio circumstantiarum casus, de quo decisiones, vel auctoritates agunt, an sint eadem, adeo ut congruant casui controversiæ, sive an id quod continetur in decisione, vel in alia auctoritate, sit principaliter firmatum, in eo quod erat in quæstione, vel potius obiter, & ad ornatum, cum in his non dicantur decisiones, quæ solum esse dicuntur in eo de quo est principaliter disputatum. *Seraphin. dec. 299. dec. 17. par. 7. rec. 285. par. 9. Eich. decis. 480.*

78 E converso autem, alii videntes sibi ob stare maiorem numerum auctoritatum, quodque eis magis assistunt rationes, assumunt disputationem quæstionis, an auctoritatibus potius, vel rationibus deferri debeat, & è contra; Atque in magnis Tribunalibus, præsertim verò in Rota, magis recepta est secunda pars, ut sc. potius rationibus deferendum sit. *Franch. & add. dec. 30. dec. 163. par. 7. rec. cum aliis per add. ad. dec. 460. par. 4. rec. tom. 2. ex num. 18.*

79 Istæ autem, vel similes quæstiones, quæ retro acto sæculo, vel etiam initio currentis, frequenter haberi consueverunt, hodie à foro quodammodo exalasse videntur, ac propterea (ut agendo de Advocatis, & de Consulentiis, vel de modo scribendi, advertitur,) inanis, ac improbus ineptusque labor est, inanisque repletio chartarum, cumulare auctoritates, quoniam ex Tribunalium determinationibus, vel ex magis recepto Modernorum sensu, pene omnes illæ quæstiones, quæ prius adeo erant involutæ, ita ut aliqui cum consueta leguleica simplicitate dixerint, eas Cæsarea decisione indigere, vel cum singulari certamine decidi debere, sunt jam sopitæ. Dum una opinio, quæ tanquam probabilior magis communiter moderno tempore recepta sit, statuta videtur pro regula; Altera verò pro limitatione quæ ex diversa voluntate, vel ex aliis particularibus circumstantiis derivet, ut in omnibus materiis advertitur, præsertim verò frequentius in illa ultimarum voluntatum penè generaliter experimur, ideoque tota vis, vel peritia Iudicis, consistit in benè applicando activa passivis, combinando facti circumstantias, ex quibus iudicium efformandum est, an potius cum regula, quam cum limitatione sit procedendum

80 Et quod magis est, neque in huius iudicii formatione, super circumstantiis, certa regula statui potest cuicumque casui applicabilis, quoniam pro diversitate locorum, temporum, personarum, & aliorum accidentium, stant benè simul ut in uno casu, uno modo benè iudicatum sit, & tamen in altero, qui identificus videatur, diversimodè iudicari debeat; Sive quod juris regulæ, vel conclusiones in una decisione, vel Responsivo contentæ, ibi benè congruant, & tamen incongruant alteri casui de quo agatur, & super quo allegantur; Multoties enim præbet casus, atque frequens praxis docet, ut verificetur medicorum propositio, quod pulsus sit bonus, urina bona.

bona, aliaque signa sint bona, & tamen æger tendat ad mortem; Sive quod ea, quæ prodesse solent, & debent, non profint, imò noceant; Siquidem sæpius praxis docet, quod causa consistat in aliquibus conclusionibus, vel regulis, quæ omnes assistant uni Partium, illæque veræ & receptæ sint; Et tamen quod illa facies causæ, quæ refultet ex tota facti massa, simul considerata, suadeat contrarium, juxta plures casus particulares, quos in singulis materiis recensere occasio præbuit.

Atque hinc sequitur, quod in Judice, unitæ desiderantur tot partes, quæ alibi recensitæ sunt occasione agendi de boni Judicis idea; Nempe, integritas, doctrina, iudicium, sagacitas, prudentia, & experientia. *in relatione Curie disc. 32.*

Ideoque (ut alibi quoque advertitur) *vit. de fideicommiss. disc. 25.* Judices vel Consules pro veritate, dicendi veniunt pictores operis musivi, qui componunt imagines ex multis parvis lapidibus, qui disjuncti habent suos bonos colores, suamque perfectionem in genere suo, sed nihil ostendunt, cum eorum conjunctio requiratur, istaque non semper eandem facit operationem, dum iidem lapides, eandem habent aptitudinem, ad efformandam effigiem Angeli, ac illam diaboli, sive illam hominis, ac illam asini, vel bovis, Quinimò ubi etiam Pictor illos componat pro certi hominis effigie efformanda; Adhuc tamen, nisi sit benè peritus in arte, stant benè simul, ut efforment effigiem hominis, cum omnibus membris humanis, benè & symmetricè dispositis, & tamen quod non representet illum de cujus effigie efformanda agitur, quia desit similitudo sive aptitudo, aut vulgò dicimus, aer illius vultus, quod est quid intellectuale, & non aptum, ut describatur, idque refultat ex illa universa massa seu compositione; Ita pariter in causis, quoniam regulæ juris, & doctrinæ, sive probationes, & circumstantiæ facti, sunt lapides, ex quibus figura componenda est; omnesque confluant, beneque in idem tendunt; Et tamen, quædam non scripta æquitas naturalis, sive quædam repugnantia humanæ rationi, seu versimilitudini, frequenter cogunt ad sentiendum contrarium, quodque revera in contrarium sit veritas; Ideoque ars judicandi, super omnes alias, dicenda est ars artium, & scientia scientiarum, cum sola doctrina, sive aliæ animi dotes disjunctæ nihil profint.

Item licet in foro externo practico, seu forensi idealis esse videatur quæstio, adeo apud Theologos morales disputata pro foro interno, an scilicet lex dicatur effectus voluntatis, & potestatis tantum legislatoris; Vel potius effectus justitiæ, & rationis, contra quas proferre non liceat, unde propterea de consequenti manat decisio quæstionis, an subditi possint impunè spernere legem proprii Principis vel superioris eisque contravenire; Dum in casu legis claræ, atque in Tribunalibus dependentibus ab eodem legislatore, in foro externo, istius quæstionis disputatio non admittitur ex forensium assumpto quod ideo dicitur lex, quia licet dura ser vanda est; Adhuc tamen dicta quæstio considerabilis est, ad effectum congruæ interpretationis, vel applicationis ejusdem legis pro casu particulari, de quo agitur, ut ex ratione fieri debeat.

Multò verò magis, ubi non agatur de lege, quæ auctoritas necessaria dicitur, sed de doctrina

punctuali, quæ ut Practici dicunt, in casibus in jure non provisus haberi debet in judicando pro casu legis. *tit. de fideicommiss. disc. 74. & 108.* Quoniam procedendum non est cum cæca fide generaliter super applicatione hujus propositionis cuicumque casui, vel respectivè id attendendo in quacumque doctrina, sed diligenter inquirendum est, an ea sit benè fundata, in principis generalibus juris, à quibus non deviet, sive cum quibus præsuppositis, vel qua occasione, aut ad quem effectum ille Doctor, vel illa decisio loquatur, & an benè applicetur.

Pariter in metienda auctoritate Doctorum, qui in magno numero, super quæstione, quæ adhuc pendet indecisa, deduci solent, procedendum non est cum eorum sola numeratione arithmetica, ut ineptum, ac plebeum pragmaticorum vulgus facere solet; Sed distinguendæ sunt eorumdem qualitates, seu classès ut supra; Atque in singulis classibus, reflectendum est ad personales qualitates singulorum Doctorum, quorum vitæ historica descriptio apud posteritatem, ad hunc effectum nimium proficua est; Siquidem juxta dictas regulas, quas habemus super fide testibus danda, non est pariformiter attendendum testimonium viri nimium qualificati, nimiumque periti in eare de qua deponit, & qui bonas, atque concludentes scientiæ causas adducat, sicut testimonium alicujus pueri, vel stolidi, aut inexerti, sive loquentis de auditu, aut ex propria erronea credulitate, sive suspecti de affectione; Ideoque ponendi non sunt in calculo illi DD. exteri, qui loquantur juxta leges, vel stylos, aut opiniones receptas in illis regionibus, & Tribunalibus, in quibus ipsi versati sint, si in loco controversiæ vivatur cum diversis legibus, vel stylis, aut cum diversis opinionibus; Sed inspiciendi sunt DD. qui loquantur, præsuppositis, vel retentis illis terminis, cum quibus decidendus est casus controversiæ, cum similibus considerationibus, eo modo quo fit in testibus.

Prout, etiam inquirenda est origo alicujus propositionis, quam plures DD. firmant, cum sæpius id provenire soleat, ex vitio, quod a vibus, vel o vibus est commune, quod scilicet una alteram insequatur, dum frequenter principium est vitiosum; Vel quia ille primus, à quo traditio derivet, & cui per Iuristas *Antesignani* vocabulum tribui solet, in effectu aliud dicere voluerit; Vel quia constet, quod ille inconsideratè id dixerit, contra juris principia; Unde propterea adaptetur idem simile, quod habemus de testibus de auditu, quod scilicet si sint centum, vel mille deponentes de voce originata ab uno, non valent, nisi pro uno; Atque si convincatur, quod ille primus non dixerit, vel quod ad alium finem, sive quod malè dixerit, tunc omnes alii corrumpunt, atque habentur, ac si non essent; Et hic est casus.

Hinc proinde, in ista facultate, præcisè necessaria est peritia theoreticæ per sua scholastica principia, eo modo quo Iustinianus præcepit; Non quidem, ut cum scholasticis subtilitatibus, vel stylis, in judicando procedi debeat, cum hic magnus error esset, atque ut plurimum subtilibus scholasticis, omninò incongruus sit forus practicus; Sed ut benè callentes regulas, ac principia juris, dignoscere valeant, an ille Auditor, benè, ac fundatè loquatur, necne, ut existimari

mari, vel parvipendi mereatur, cum quælibet scientia habeat sua principia, à quibus per professores devitari non potest; Si etenim detur philosophus Auctor, qui asserat, quod ignis sit frigidus, & humidus, & quod aqua sit sicca, & calida, tunc ille, qui non habebit principia scientiæ, sed clausis oculis procedere cogitur cum sola fide, ejus quod invenit scriptum, id credet, atque cum hoc præsupposito pertransibit; Verùm talem auctoritatem irridebit ille, qui sit scientificus philosophus, dum agnoscat, quod id repugnat principis, cum similibus; Ideoque mea est consuetudo dicendi, quod nunquam dici meretur Doctor, vel Juris Professor ille, qui legendo auctorem aliquid expresse firmantem, non cognoscat ex sola lectione, an bene, vel malè loquatur, idque sine scientia principiorum sequi non potest.

Potissimum verò reflectendum est ad distinctionem plurium, ac diversorum casuum, qui sub unico generico articulo, vel sub una questione cadere possunt; quoniam frequens praxis docet, quod ex centum auctoritatibus, quæ super aliqua propositione cumulari solent, bene distinguendo casus, eorumque circumstantias, vix reperietur una, quæ bene concludat; Quinimò plures retorqueri possunt.

Demùm circa leges novas & particulares, reflectendum est, an lex adaptetur casui de quo agitur, quia fortè trahat causam a præterito, ex regulari natura novæ legis, ut trahatur ad futura, non autem respiciat præterita; Nisi ea prodierit per viam declarationis casus dubii, cum tunc etiam præterita percutiat. *decis. 9. par. 11. rec. latè Farinac. in fragmen. verbo lex ex num. 5 1.* Sive an sit lex revocata, vel moderata, cum ista quoque aliquando attendi soleat, vel tanquam doctrina magistralis, aut pro declaratione, vel interpretatione legis novæ.

Atque circa stylos Tribunalium, diversæ inspectiones cadunt, ut supra quoque insinuat; An scilicet respiciant ordinatoria tantum, vel etiam decisoria, tam ad effectum facilioris vel difficilioris probationis ut supra, quam ad alterum, an praticari debeant cum non subditis illius, fori eo modo quo superius de legibus dictum est; Sive ad effectum alterius questionis, de quo particulariter infra, agendo de executione & exequutore, an scilicet iste in executionis consumatione, vel in alterius delegationis executione, servare debeat stylum proprium, vel potius illum Iudicis causæ principalis, seu delegantis, cum similibus. *infra disc. 40.*

Mixtura quoque subditorum, & exemptorum, in eodem judicio, in legum præsertim municipium praxi, magnas quæstiones parere solet, de quo in suis respectivè sedibus agitur; An scilicet, & quando exemptus à foro, ac potestate legislatoris, subjaceat ejus legibus, ad quarum observantiam teneri debeat, saltem in vi directiva, si non coactiva, ob fomentum legis naturalis, sive ratione publicæ necessitatis, vel utilitatis; Sive, quando usus legis principaliter habeatur cum proprio subdito, quamvis accessorie, vel consequutive influat in non subditum, cum similibus; Super his autem pene impossibile est certas statuere regulas generales, quibuscumque casibus, & quibuscumque locis indefinitè applicabiles, non solum quia singulorum casuum diversæ circumstantiæ, etiam in eodem loco, in

quo cum eisdem legibus, & styliis vivatur, magnam judicii diversitatem cauere solent; Sed fortius quia, ob adeo magnam, & multiplicem dominiorum, & principatum diversitatem, quæ inter Christianos viget, & quæ etiam in politicis, Christiano nomini, & Fidei adeo præjudicialis est, tantamque licentiam tribuit ejusdem Fidei hosti, cujus Imperium est unitum, adeoque magnam legum, & styliorum diversitatem induxit, ut etiam inter dominia adjacentia, Quinimò (quod magis est) inter ejusdem Principis vel principatus provincias, vel membra adeo magna dignoscatur differentia, ideoque pro singulorum locorum moribus, & legibus, vel respectivè pro singulorum casuum circumstantiis judicium efformandum erit. *de his tit. de dote disc. 143. & tit. de success. disc. 6. & tit. de alienat. & contract. pluries, ac etiam in Miscellan. Eccles. disc. 41.*

Hinc proinde, ad istum effectum, semper inculcanda est necessitas partis scientificæ in Iudice, habendi scilicet hujus facultatis peritiam, theoreticæ, & per sua principia, ad effectum, ut illis deservientibus pro lumine navigantium, ab istis pro qualitate locorum, & navium, ac temporum, bona navigatio applicationis fieri valeat; E converso, perpetuo damnandus, ac declamandus est modernus pragmaticus stylus, constituendi scientiam, cum solo lumine reperiendorum, in solis doctrinis, vel decisionibus, vel in notitia conclusionum per olas traditiones, atque procedendo cum earum generalitate, sive cum doctrinarum sola litera, dum exinde tot resulant æquivoca, justitiæ, ac veritati præjudicialia, frequenter capiendū quid pro quo.

Super præmissis autem, ac super aliis, quæ in ista materia cadunt, impossibile est certam normam seu regulam dare, nisi in Iudice omnium prædictarum partium bona unio accedat, quæ sine magna experientia non de facili haberi potest; Ac propterea, lex damnat eorum promotiones per saltum; Minusque possibile, vel de facili praticabile videtur, ita incidenter ad aliquam Iudicis instructionem, reliqua omnia recensere, quæ circa præmissa, vel similia cadunt, cum vix in magnis voluminibus, ille qui in aliis occupatus non esset, id explere posset; Ideoque ista ita solum indicasse sufficiat; Alia verò habentur in aliis locis, & sedibus supra insinuatis; Et si ibi quoque desint, laborent, ac perquirant qui cupiunt, vel suppleant illi, qui melius fieri debere credant.

De sententia diffinitiva, vel interloquutoria; Et de utriusque diversæ formæ, & effectibus, ac de sententiæ justificatione ex actis;

S V M M A R I V M.

- 1 DE generali significatione hujus vocabuli sententiæ.
- 2 Judicialiter quid in praxi significet.
- 3 Per sententiam diffinitivam Iudex dicitur functus officio suo, ejusque iurisdictione expirat si sit valida, sed si sit nulla, eam retractat.
- 4 Etiam si sit nullitas, qua resultat ab injustitia notoria.